

Israel Finkelstein
Neil Asher Silberman

David a Šalomoun

Israel Finkelstein
Neil Asher Silberman

David a Šalomoun

*Počátky mesianismu
ve světle moderní
archeologie*

VYŠEHRA D

Na přebalu:
Marc Chagall
David, 1962–1963
olej na plátně

Copyright © 2006 by Israel Finkelstein and Neil Asher Silberman.
Originally published by The Free Press, A Division of Simon & Schuster, Inc.
All rights reserved, including the right of reproduction in whole or in part in any form.

Translation © Marie Čapková, 2010

ISBN 978-80-7429-016-9

OBSAH

Poděkování	9
Prolog: Pastýř a prak	11
Úvod: David, Šalomoun a západní tradice	13
Chronologický přehled	27
PRVNÍ ČÁST: HLEDÁNÍ DĚJIN	
1. Příběh zbojníka	33
2. Saulovo šílenství	57
3. Vražda, chtíč a zrada	81
DRUHÁ ČÁST: VÝVOJ LEGENDY	
4. Chrám a dynastie	103
5. Šalomounova moudrost?	127
6. Vyzývání Goliáše	149
TŘETÍ ČÁST: LEGENDA UTVÁŘÍ DĚJINY	
7. Ochránci Chrámu	173
8. Mesiášské vize	191
Epilog: Symboly spravedlivého panování	205

PŘÍLOHY

1. Existoval David?	211
2. Hledání Davidova a Šalomounova Jeruzaléma	216
3. Šalomounovo slavné království	222
4. Měděný průmysl krále Šalomouna?	228
5. Strhávání svatyň	230
6. Tyrani, městské svazy a nájemná královská stráž?	233
7. Vysídlenci, navrátilci a hranice Jehudu	236
Bibliografie a doporučená literatura	239
Jmenný rejstřík	259
Věcný a místní rejstřík	262

PODĚKOVÁNÍ

Při zkoumání a sepisování této práce o Davidově a Šalomounově tradici z pohledu archeologie a historie bychom se neobešli bez cenné pomoci a vítaných rad mnoha kolegů a přátel. Z těch, kdo s námi rozebírali speciální historické otázky a revidovali pracovní verze kapitol, jsme obzvláště zavázáni profesorovi Donaldu Redfordovi z Pensylvánské státní univerzity, profesorovi Thomasi Römerovi z univerzity v Lausanne, dr. Odedu Lipschitsovi a Gidi Yahalomovi z Telavivské univerzity a dr. Hananu Eshelovi z Bar-Ilanovy univerzity.

Rádi bychom také poděkovali Yurimu Smertenkovi z Ústavu archeologie na Telavivské univerzitě, který připravil mapy a ilustrace, uvedené v této knize.

Při naší práci nás jako vždy od samého počátku provázela naše agentka Carol Mannová. Bruce Nichols, redaktor z nakladatelství Free Press, který redigoval jak tuto knihu, tak naši předešlou knihu *Objevování Bible (Bible Unearthed)*, nám opět poskytl cenné rady a velmi nám pomohl svými zručnými redaktorskými zásahy.

Naším rodinám – Joëlle, Adar a Sarai Finkelsteinovým a Ellen a Maye Silbermannovým – děkujeme za trpělivost a porozumění, které osvědčily během měsíců cestování, výzkumu, psaní, redigování a dlouhých telefonních hovorů mezi Belgií a Izraelem. Zbývá nám než doufat, že výsledky naší práce jejich víru v nás nezklamou.

I. F.

N. A. S.

23. června 2008

PROLOG

Pastýř a prak

Malé, odlehlé údolí Éla v jižním Izraeli se stalo zdrojem inspirace pro jedinečný biblický příběh. Podle slavného vyprávění v 1. Samuelově 17 se ve zdejší drsné krajině, pokryté otevřenými poli a nízkými kopci, odehrál dramatický střet, který ve vědomí západního světa nepřestává působit.

Dokonce i dnes si lze v tichu údolí představit ten legendární výjev. Na jedné straně se shromáždilo po zuby ozbrojené, sebevědomé pelištejské vojsko, nachystané k boji. Na druhé straně stála dobrovolnická armáda, sestávající z izraelských rolníků, kteří byli narychlo svoláni ze svých vesnic a od svých stád a byli odhodláni bránit svou zem a víru.

Před pelištejské vojsko předstoupil hrůzostrašný pelištejský obr Goliáš. Byl vyzbrojen mečem, oštěpem a těžkým kopím a na sobě měl drátěnou košili a bronzovou přílbu. Spílal lehce vyzbrojeným izraelským protivníkům a vyzýval je, ať si mezi sebou vyberou válečníka, který by se mu postavil: „Když mě v boji přemůže a zabije mě,“ burácel Goliáš, „budeme vašimi otroky. Avšak jestliže já přemohu jeho a zabiji ho, budete našimi otroky vy a budete nám sloužit.“

Celých čtyřicet dní předstupoval pelištejský obr před šiky svého vyčkávajícího vojska a provolával svou výzvu. Izraelci se „désili ... a velice se báli“. Nikdo se neodvažoval výzvu přijmout. Pak se však neočekávaně objevil pohledný mladý pastýř jménem David a k úžasu všech se stal zachráncem Izraele. Na bitevní pole jej vyslal otec, aby svým bratrům přinesl zásobu jídla. Předstoupil před Goliáše vyzbrojen pouze pastýřskou holí a brašnou s oblázky do praku. Namyšlený Pelištejec svého drobného protivníka zahrnul posměchem. David se však nedal a neohroženě prohlásil: „Ty jdeš proti mně s mečem, kopím a oštěpem, já však jdu proti tobě ve jménu Hospodina zástupů, Boha izraelských řad, které jsi potupil.“ David pak vyňal ze své brašny oblázek a vymrštil jej z praku. Kámen zasáhl obra přímo do čela a Goliáš se se zaduněním skácel k zemi.

Když Pelištejci spatřili, že mladý pastýř jejich velkého bojovníka porazil, dali se ve strachu na útěk. David popadl Goliášův meč a usekl jím obrovu

hlavu jako trofej na památku velkého izraelského vítězství. Izraelští a judští muži „vyskočili, spustili válečný pokřik“ a pronásledovali prchající Pelištejce až na jejich území. Ohrožení izraelské nezávislosti bylo zažehnáno a David pod božím vedením započal svou dráhu obránce, vůdce a nakonec i krále celého Izraele.

Davidovo vítězství nad Goliášem je jedním z nejpůsobivějších biblických obrazů, vyvolává v nás však řadu neodbytných otázek: Došlo k tomu doopravdy? Můžeme to považovat za spolehlivou historickou zprávu? Byl příběh napsán v Davidově době nebo o mnoho let později? Dá se nějakým způsobem zjistit, kdy byl příběh sepsán? Lze v příběhu odhalit skryté vrstvy? Proč Bible v jiném, často přehlíženém oddílu přičítá zabítí Goliáše *jinému* hrdinovi? Proč se příběh tolik podobá líčením slavných soubojů mezi řeckými a trójskými reky, které známe od Homéra? Je to jenom jednoduchý příběh nebo v něm lze najít okolnosti a motivy jeho sepsání? Jaký je jeho širší význam pro porozumění vývoji židovsko-křesťanské teologie?

Cílem této knihy je pokusit se na tyto otázky odpovědět, přičemž se neomezuje jen na Davida a Goliáše, nýbrž se věnuje celému příběhu Davida, jeho syna Šalomouna a jejich legendárním životům. Biblické vyprávění o Davidu a Šalomounovi čtenáři po staletí vnímali jako poučný příběh o tom, jak se národ může pomoci odvahy, víry a moudrosti osvobodit od útisku a dojít nezávislosti a prosperity, dvou cílů, po kterých touží každý národ a snaží se jich dosáhnout každý spravedlivý vůdce. Příběh o tom, jak David a Šalomoun založili mocné a úspěšné izraelské spojené království, vytvořil vzor spravedlivého panování, uchovávaný v židovsko-křesťanské tradici a ve všech společnostech, které jej přijaly jako morální autoritu. Význam zkoumání tohoto biblického vyprávění je dvojitý. Pomocí něj můžeme odhalit stadia v sepisování židovské Bible (a používání obrazů židovské Bible v Novém zákoně) v průběhu téměř celého tisíciletí. Tím, že odkryjeme historické důvody, proč se příběh vyvinul do dnešní podoby, budeme zároveň schopni vysvětlit, proč obraz Davida a Šalomouna dodnes tak silně působí.

Pokusíme se na Davidův a Šalomounův příběh pohlédnout novým způsobem. Použijeme velké množství nových archeologických dat týkajících se vzniku a vývoje starověké společnosti, v jejichž rámci se biblický příběh utvářel. Pokusíme se oddělit historii a mýtus, staré vzpomínky a pozdější přídávky, fakta a královskou propagandu. Pokusíme se tak vystopovat vývoj vyprávění o Davidu a Šalomounovi od jeho starověkých počátků až po konečnou redakci biblických příběhů. Naše zkoumání příběhu o Davidu a Šalomounovi tak odkryje fascinující napětí mezi historickou skutečností a svatou tradicí, v tomto případě rozpor mezi realitou Judska doby železné a stále živou západní legendou o svatých králích starověkého Izraele.

ÚVOD

David, Šalomoun a západní tradice

Starověké legendy, Bible a archeologie

S příběhem Davida a Šalomouna, svatých králů starověkého Izraele, se můžeme setkat ve vzorných katedrálách a krásných palácích starověké Evropy, v tichých galeriích světově známých uměleckých sbírek, v kázáních v zapadlých amerických kostelících i ve výpravných hollywoodských filmech. Tento příběh je jedním z nejtrvalejších odkazů západní civilizace. Postava Davida – pastýře, válečníka a Bohem ochraňovaného krále – a jeho syna Šalomouna – významného stavitele, moudrého soudce a rozvážného panovníka obrovské říše – se staly věčnými vzory spravedlivého vůdce, který vládne z božího pověření. Utvářely západní představy o statutu krále a sloužily jako vzor královské zbožnosti, mesianistických očekávání a národního předurčení.

Díky archeologii můžeme dnes poprvé analyzovat jednotlivé prvky biblického příběhu a zkoumat, kdy a jak každý z nich vznikl. Výsledky zkoumání se možná budou zdát překvapivé, poněvadž archeologické objevy posledních desetiletí jasně ukázaly, že se velkolepé líčení postav v Písmu od skutečného Davida a Šalomounova světa značně liší. Zároveň však tato legenda není pouze romantickým výplodem fantazie, ve kterém by figurovaly jen smyšlené postavy a události. Jádrem autentických vzpomínek se během staletí vyvinulo ve složité a nadčasové literární dílo. Davidova a Šalomounova legenda vyjadřuje svými nezapomenutelnými obrazy a dramatickými scénami (boj s Goliášem, Davidův vzestup z psance na krále či nádhera Šalomounova dvora) obecné poselství o národní nezávislosti a transcendentních náboženských hodnotách, které lidé na celém světě přijali za své. Uvidíme, že počátky legendy lze vystopovat v archeologii a dějinách jednoho malého království doby železné, které se postupně z vesnické společnosti proměnilo v rozvinutý stát.

Biblický příběh v kostce

Nejdetailnější verze Davidova a Šalomounova příběhu, kterou najdeme ve vyprávění 1. knihy Samuelovy až 1. knihy Královské, popisuje, jak izraelský národ dosáhl nezávislosti a zažil období nebývalé prosperity. Poněvadž jejich horské vesnice napadali a utlačovali krutí pelištejští dobyvatelé z nížiny, volali izraelští starší po vůdci, který by je před jejich nepřáteli chránil. Izraelcům až do té doby v rámci jednotlivých kmenů vládli Bohem povolání „soudci“. V tomto kritickém období uposlechl ctihodný prorok Samuel navzdory vlastním pochybám božích pokynů a za prvního krále celého Izraele pomazal Saula, pohledného mladíka z kmene Benjamín. Saul byl odvážný vojenský vůdce, ukázalo se však, že je značně labilní. Podléhal hlubokým návalům deprese, dopouštěl se zbrklého násilí a opakovaně porušoval náboženské zákony. Hospodinova druhá volba tak tajně padla na Davida, syna Jišajova, mladého pastýře z Judy, který byl povolán, aby hraním na lyru pomohl mírnit Saulovy záchvaty šílenství.

V příběhu postupně vychází najevo Davidovo významné předurčení, a to ještě v době, kdy vládne Saul. David na bitevním poli před shromážděným pelištejským vojskem poráží mocného Goliáše a získává si tím uznání celého národa. To však krále Saula rozhněvá. David musí před Saulovou vražednou žárlivostí uprchnout do pustiny a znovu přitom prokáže svou odvalu a vůdcovské schopnosti. V čele potulné družiny neohrožených mužů si vyřizuje staré účty, odráží nepřátelské útoky, vykonává boží pomstu a rozděluje získanou kořist mezi utlačované a chudé. Poté, co Saul umírá na bitevním poli, je David prohlášen za judského krále a nakonec za krále celého Izraele jako ten pravý, Bohem pomazaný král či „mesiáš“. Je to klasický příběh vzestupu mladého hrdiny, bojovníka za pravou víru a muže výjimečného charismatu, který na sebe bere břemeno odpovědnosti po neúspěšném vůdci a stává se ztělesněním nadějí a snů svého lidu.

Jako izraelský král dobývá David velká území. Na základě těchto výbojů budou sprádat pozdější králové své sny o územní expanzi a dědictví od Boha. Bůh plní svůj slib, že se z Izraele stane velký národ. Na důkaz toho David dobývá Jeruzalém a činí z něj své hlavní město. Pro truhlu úmluvy, která Izrael doprovázela na jeho dlouhém putování, určuje stále čestné místo. David se svým vojskem pak porazí a zničí všechny izraelské nepřátele a založí obrovské království, které se rozkládá od řeky Eufratu až na samou hranici Egypta. Po Davidově smrti nastupuje na trůn Šalomoun, syn Davida a krásné Bat-šeby. Za jeho vlády nastává období míru a blahobytu. Je to strhující vyprávění o tom, jak velké moci a boží přízni se těší národ, jehož panovník si vyvolil sám Bůh.

Šalomoun staví nádherný jeruzalémský Chrám a spravedlivě a moudře vládne rozsáhlému úřednickému aparátu, silnému vojsku a velkému národu. Díky svým mezinárodním kontaktům, úspěšnému obchodování a obratné diplomacii je Šalomoun po celém světě oslavován jako nejbohatší a nejmoudřejší z králů. Bere si za ženu faraonovu dceru a proslaví se jako rozvázný soudce, autor přísloví a znalec všeho stvoření, stromů, zvířat, ptáků, plazů a ryb. Když královna ze Sáby cestuje ze svého vzdáleného království v Arábii až do Jeruzaléma, aby se s ním setkala, „Šalomoun jí zodpověděl všechny její otázky; ani jedna otázka nebyla pro krále tak tajemná, že by ji nezodpověděl“ (1. Královská 10,3). Obraz Šalomouna představuje ideální propojení moudrosti, bohatství a moci v postavě krále. Šalomounova vláda v Jeruzalémě je obdobím, kdy se nejzřetelněji naplňuje boží slib. Jeho panování je pro celý izraelský národ zlatým věkem, provázeným blahobytem, věděním a mocí. Na Šalomounovu vládu se bude již vždy nostalgicky vzpomínat jako na zlatý věk, ve kterém došlo k duchovnímu a materiálnímu rozkvětu a který může jednoho dne znovu nastat.

Avšak jak David, tak Šalomoun mají v Bibli také velké lidské nedostatky, které je ovlivňují stejnou měrou jako jejich obdarování od Boha. David na svém útěku před Saulem kolaboruje s pelištejskými nepřáteli a tím, že je velmi oblíbený, podřívá Saulovu autoritu. Vzápětí po Saulově smrti se David nepřesvědčivě zříká odpovědnosti za zosnované vyvraždění Saulových nejbližších stoupců a dědiců. Krásnou Bat-šebu si bere za ženu poté, co ji cizoložně svede a nelitostně se zasadí o to, aby Bat-šebin manžel Urijáš zemřel na bojišti. S postupem let David není schopen zabránit nevraživosti mezi svými královskými syny Amnónem a Abšalómem. Když se Abšalóm pokusí připravit Davida o moc, je stárnoucí král zranitelný a nejistý. Poté, co se dozví o Abšalómově zavraždění, zvolá dokonce „Kéž bych byl umřel místo tebe, Abšalóme, synu můj, synu můj!“ (2. Samuelova 19,1) V různých fázích svého života se David střídavě představuje jako bezcitný vojevůdce, nenasytý milenec i nerozhodný, zarmoucený otec. Ve svém jednání je zkrátka velmi lidský, zmítá se mezi svým předurčením a hříchy.

Také biblický Šalomoun má své temné, slabé stránky. Svou pověst zbožného zakladatele Chrámů nakonec zrazuje, když podléhá našeptávání cizích manželek a vábení cizích bohů. Moábské, amónské, edómské, sidónské a chetitské ženy z jeho harému zavádějí ve svatém městě uctívání cizích bohů. Bůh se rozhněvá a porobené národy se vzbouří. Po Šalomounově smrti se deset severních izraelských kmenů odtrhne a vytvoří vlastní království. Je to jasný důkaz toho, že náboženská nevěra vůdce, který propadl přepychu, může způsobit konec zlatého věku.

Bůh však již dříve dal věčný, bezpodmínečný slib, že Davidův „trůn bude navěky upevněn“ (2. Samuelova 7,16) a že davidovská dynastie nikdy nevytáhne. Dokonce i po Šalomounově morálním selhání a rozpadu velkého království Bůh izraelský národ ujišťuje, že pro Davidovy potomky uchová věčné dědictví. Jednoho dne jejich utrpení skončí (1. Královská 11,39). Jakého většího ujištění se mohlo národu dostat, než že navzdory lidským omylům a slabostem panovníků, bude o blaho národa postaráno?

Biblické portréty Davida a Šalomouna jsou legendární a nezapomenutelné. Jejich postavy jsou plné lidských a teologických rozporů. Avšak boží slib Davidovi a všem jeho potomkům, že je Bůh bude navěky chránit, poskytuje naději, že jednoho dne povstane nový David či Šalomoun, aby zahájil nový a ještě lepší zlatý věk.

Bývalí a budoucí králové Západu

Z pohledu starověkého Izraele byli David a Šalomoun zakladatelé místního významu. Z pohledu židovsko-křesťanské tradice, tak jak se během staletí vyvíjela a šířila, začali David a Šalomoun představovat mnohem víc. Jako integrální část biblického kánonu a židovské a křesťanské tradice, jsou ctěni jako nejvýznamnější vůdci Bohem vyvoleného izraelského království a jako duchovní předchůdci vůdců a králů v celém západním světě. Po zničení judského království doby železné v roce 586 př. n. l. se k Davidově a Šalomounově slavné legendě přidávaly další detaily a ojedinělým způsobem se uchovávala pro další generace. Velký praotec Abraham odpočíval poklidně ve svém hrobu v Hebronu a velký zákonodárce Mojžíš se už nikdy nevrátí. Ale Davidovi a Šalomounovi byl dán slib, který zaručoval, že jejich národ přežije a nakonec bude spasen. Rod Davida, syna Jišajova, skýtal naději do budoucna, bez ohledu na to, jak pochmurná se mohla zdát přítomnost. V knize Izajáš to je vyjádřeno následovně:

I vzejde proutek z pařezu Jišajova a výhonek z jeho kořenů vydá ovoce. Na něm spočine duch Hospodinův; duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy. Bázní Hospodinovou bude prodchnut. Nebude soudit podle toho, co vidí oči, nebude rozhodovat podle toho, co slyší uši, nýbrž bude soudit nuzné spravedlivě, o pokorných v zemi bude rozhodovat podle práva. Žezlem svých úst bude bít zemi, dechem svých rtů usmrtí svévolníka. Jeho bedra budou opásána spravedlností a jeho boky přepásá věrnost. (Izajáš 11,1–5)

Touto nadějí se Židé živilí po staletí. Ne však jen Židé – když křesťané hebrejská svatá písma přijali za Starý zákon křesťanů, převzali také významné Davidovo a Šalomounovo postavení, které pak sloužilo novému metafyzickému plánu. V křesťanské tradici zdědil Davidovi daný mesiášský slib Ježíš a skrze něj křesťanští králové. V tradici islámu se Daúdovi a Sulejmanovi dostalo postavení velkých králů a moudrých soudců, kteří uskutečňovali Alláhovu vůli. Od arabských pouští až po deštivá pobřeží Skandinávie a Britských ostrovů se tak Davidova a Šalomounova legenda stala ústředním podobenstvím o vyvoleném králi, který se těší boží přízni.

Působivé události, symboly a obrazy biblických příběhů o Davidu a Šalomounovi byly ztvárněny téměř všemi uměleckými prostředky. Námětem četných děl se stal jak mladý judský pastýř, který s mošnou přes rameno stojí nad bezvládným Goliášovým tělem, tak mladý muž s lyrou, který uměl utišit zlé duchy. Zároveň je David zobrazován jako chlípný král, který vzal manželku jinému muži a zabil se o jeho smrt. Šalomoun bývá znázorňován jako moudrý následník trůnu, který okázale hostil tajemnou královnu ze Sáby a který panoval v nepředstavitelné nádheře a blahobytu. Popis Davidova a Šalomounova božího pomazání, královského majestátu a světové nadvlády jasně vyjadřují obecnou představu o božím vedení a národním předurčení.

Biblické obrazy známé z Davidova a Šalomounova příběhu posloužily jako důležité nástroje při utváření celé řady pozdějších království místního i světového významu. Když se římský císař Konstantin chopil moci nad pokřesťanštěnou římskou říší, snažil se ve svém konání napodobit krále Šalomouna. Justinián se při vysvěcování chrámu Hagia Sofia v Konstantinopoli vychloubal, že předčil samotného Šalomouna. Francký král Chlodvík se ztotožňoval s venkovštější podobou krále Davida a Karel Veliký (korunován za svatého římského císaře na Boží hod vánoční roku 800) se stylizoval jako novodobý David, který vytvořením velkého středověkého evropského království naplňuje biblickou legendu. V následujících staletích budou podobně jako on také francouzští, němečtí a angličtí panovníci věrně následovat předobraz krále Davida.

Rozvětvený Jišajův kmen na fasádách velkých evropských katedrál v 13. století připomínal všem věřícím posvátnou kontinuitu davidovské linie. Od skloněné postavy Davidova otce Jišaje se jemně úponky této nikdy nekončící kamenné a malované biblické révy pnou po fasádě a barevných vitrážích směrem nahoru a vytvářejí velký souvislý řetězec božího pověření. Ten se od Davida s lyrou a Šalomouna s korunou vine k pozdějším judským králům, Ježíši, světcům a pak i ke králům středověku. Velký osmanský dobyvatel a zákonodárce Sulejman, přezdívaný „Nádherný“, stejným způsobem

vědomě pěstoval svůj veřejný obraz druhého Šalomouna, aby posvětil historické a náboženské oprávnění své říše. Slavné Michelangelovy, Donatellovy a Verrocchiovy sochy Davida z období renesance tuto biblickou postavu zachycují jako zosobnění individuálního činu a sebevědomého vědomí vlastního osudu.

Také později na Rembrandtových malbách ze zlatého věku holandského malířství, v poezii Johna Drydena v Anglii období restaurace a v bojových písních raných amerických kolonistů vznikala na obranu před šílenými Sauly a vychloubačnými Goliáši nová Davidova zobrazení. Za zrádný čin vzpoury se zatracovali a oplakávali noví Abšalomové a na velké říše dohlíželi noví Šalomounové. Starověcí izraelští králové David a Šalomoun nebyli již pouze biblickými hrdiny či mystickými předchůdci Kristova vtělení. Nyní byli také vzorem, podle kterého se měli řídit pozemští vládcí nových křesťanských národů.

I v dnešní době, kdy ze západních monarchií zbyly v podstatě už jen slavnostní ceremoniály, Davidova a Šalomounova sláva přetrvává. Ať už tyto krále chápeme jako historické postavy nebo je vnímáme jako mytické osoby, biblický příběh zakládajících králů spojeného Izraele zůstává důležitou součástí západní kultury. Ačkoli v dnešní době zná obsah Bible jen málo lidí, málokdo neví, co to je boj Davida s Goliášem či co znamená Šalomounův soud. Bez Davida a Šalomouna by náš svět byl zkrátka jiný. Biblické příběhy o Davidu a Šalomounovi nabízejí západnímu světu vzor vládnutí a archetyp královské moci, který, ať už vědomě či nikoli, ovlivňuje každého z nás.

Anatomie biblického eposu

Abychom porozuměli, jak se tento archetyp vyvinul, musíme se nejdříve zabývat jeho písemným pramenem, Biblií. Dříve než se obrátíme k archeologii, se budeme zabývat výsledky pilného úsilí biblistů, kteří se pokoušeli objasnit, kdy a proč byla Bible napsána. Z pohledu těchto badatelů je Davidův a Šalomounův život a dílo obsažen v dobře definovaných literárních jednotkách, jejichž historii a dobu sepsání lze zjistit pomocí stylistických, terminologických a lingvistických vodítek.

Při analýze obsahu různých částí hebrejské Bible došla řada biblistů k názoru, že Davidův a Šalomounův rozsáhlý příběh, obsažený v knihách Samuelových a v 1. knize Královské, je součástí jednoho literárního díla známého jako deuteronomistické dějiny. Ty zahrnují knihu Jozue, Soudců, 1. a 2. knihu Samuelovu a 1. a 2. knihu Královskou. Toto dílo – na které budeme mít dost příležitostí znovu a znovu odkazovat – je hlavním biblickým

pramenem izraelské historie. Popisuje pohnuté, zázračné a významné události, které se udály od překročení řeky Jordán a dobytí Kenaanu až k založení izraelského království, a končí tragickým zničením Jeruzaléma a babylónským vyhnanstvím.

Deuteronomistickými dějinami se nazývají proto, že se podle vědců teologicky a lingvisticky značně shodují s výjimečnou poslední knihou Pěti knih Mojžíšových, Deuteronomiem. Kniha Deuteronomium jako jediná z knih Tóry po izraelském národu žádá přísně centralizovanou bohoslužbu a ustanovuje podrobný zákoník, který se týká všech oblastí života od náboženských obřadů a stravovacích zvyklostí po zásady půjčování a postup právního rozvodu. Tyto zákony jsou formulovány jako jednoznačná boží příkázání. Pokud je izraelský národ bude zachovávat, bude se mu dařit a stane se dědicem božího požehnání. Pokud je bude porušovat, draze za své hříchy zaplatí. Zatímco Deuteronomium sděluje zákon, deuteronomistické dějiny rozsáhle ilustrují, jak se tento boží princip projevoval v lidských dějinách. Nejenže deuteronomistické dějiny popisují události a představují biblické postavy, zároveň na příbězích vysvětlují, proč bylo při dobývání země zaslíbené použito takové násilí, proč Izraelci později trpěli pod útlakem svých pohanských sousedů a proč se králům Davidu a Šalomounovi, jejich nástupcům a izraelskému národu buď dařilo, nebo je stihl trest podle toho, zda zákony Deuteronomia dodržovali nebo porušovali.

Podle mnoha vědců deuteronomistické dějiny v podobě, jakou známe dnes, vznikly na konci 7. století př. n. l., během vlády judského krále Jóšijáše (639–609 př. n. l.), přibližně 300 let *po* Davidově a Šalomounově době.¹ To však neznamená, že by v době, kdy dosáhly nám známé podoby, byly zcela novým či zcela původním dílem. Obsahují sice nekompromisní a jednoznačné teologické poselství, jinak to však je literární všehochoť, která vznikla následkem úprav a kombinování různých starších pramenů. Nejedná se o jednotné původní dílo napsané jedním nebo více autory ve stejnou dobu. Text na sebe někdy až podivně nenavazuje, úryvky poezie, citace z jiných děl a zeměpisné seznamy střídají dlouhé oddíly vyprávění.

V rámci rozsáhlejších deuteronomistických dějin sestává také příběh o Davidu a Šalomounovi, který najdeme v 1. a 2. knize Samuelově a počátečních 11 kapitolách 1. knihy Královské, z různých starších pramenů. Hlavní události Davidova a Šalomounova života se popisují ve třech dlouhých celcích, které často vzájemně propojují nebo naopak přerušují veršované oddíly, dlouhé výčty jmen, shrnutí hrdinských příběhů a podrobné zeměpisné či administrativní popisy. Vědci pro tato tři hypotetická raná díla používají

¹ Okolnosti počáteční kompilace deuteronomistických dějin viz 6. kapitolu.

následující názvy: Dějiny Davidova vzestupu (1. Samuelova 16,14 až 2. Samuelova 5. kapitola), Dvorské dějiny (či Dějiny následnictví) (2. Samuelova 9–20 a 1. Královská 1–2) a Šalomounovy skutky (1. Královská 3–11).

Dějiny Davidova vzestupu vyprávějí, jak byl David jako mladý pastýř v Betlémě pomazán a jak přišel k Saulovu dvoru. Líčí jeho boj s Goliášem, dobrodružství, která zažil v čele potulné skupiny bojovníků, Saulovu smrt a Davidův nástup na izraelský trůn. Dějiny se uzavírají Davidovým dobytím Jeruzaléma a konečnou porážkou Pelištejců.

Dějiny následnictví, známé také jako Dvorské dějiny se především zabývají otázkou „kdo po tobě dosedne na trůn krále, mého pána [Davida]“ (1. Královská 1,20.27). Pokračují v Davidově příběhu, líčí, jak David v Jeruzalémě založil hlavní město Izraele a dále popisují složitý a morálně nejednoznačný sled událostí, činů a osobních zmatků, ke kterým během Davidovy vlády došlo. Končí tím, že si David za svého nástupce zvolí Šalomouna a sám umírá jako slabý a nemohoucí starý muž.

Šalomounovy skutky jsou oproti tomu prostým výčtem velkých úspěchů krále Šalomouna, jeho bohatství a moudrosti. Končí Šalomounovým morálním úpadkem a vzpourami a rozkoly, které způsobují zánik izraelského zlatého věku.

Kdy byla tato starověká historická díla napsána? Odpověď na tuto otázku je z hlediska posouzení jejich historické spolehlivosti naprosto zásadní. Až do poměrně nedávné doby se většina badatelů domnívala, že byla sepsána během Davidova a Šalomounova života či nedlouho po nich. Ve vlivné knize, vydané roce 1926 pod názvem *Die Überlieferung von der Thronnachfolge Davids* (Pojednání o Davidově následnictví) německý bibliista Leonhard Rost tvrdil, že Dějiny Davidova vzestupu jsou dílem starověké politické propagandy a byly napsány, aby se legitimizoval Davidův nárok na Saulův trůn a aby se dokázalo, že právoplatným králem celého Izraele, jak severního, tak jižního, byl David. V tomto příběhu se Davidův nástup k moci líčí jako zcela zákonný. Poukazuje se na to, že Saul odsoudil sám sebe svým vlastním lidským selháním a porušováním božího zákona a že Davida si vyvolil Bůh. Příběh vysvětluje, že sesazení Saula a Davidův nástup na trůn byly výrazem boží vůle, poněvadž, „duch Hospodinův odstoupil od Saula“ (1. Samuelova 16,14), kdežto s Davidem je Bůh (1. Samuelova 16,18). Rost a mnoho dalších vědců po něm se domnívalo, že toto dílo napsal stoupenec davidovské dynastie ke konci Davidovy vlády či během vlády Šalomounovy, v době, kdy severní Izraelci zpochybňovali právo jižních Davidovců vládnout nad severním Izraelem.

Později americký bibliista Kyle McCarter příběh popsal jako velkou apologii, jejímž účelem bylo ukázat, že David byl navzdory násilným a krvavým

událostem, které umožnily jeho nástup k moci, bohobojný člověk.² Davidův dovedně napsaný portrét měl vyvrátit názor, že David je proradný zrádce a pelištejský nájemný žoldněř, který zavinil Saulovu smrt. Ze smrti Íš-bóšeta, Saulova syna a nástupce, a ze zavraždění Abnéra, velitele Saulova vojska se v příběhu viní jiní. V obou případech je David zproštěn odpovědnosti, ačkoli obě úmrtí Davidovi pomohla upevnit moc. Cílem apologie bylo dokázat, že David byl ve veškerém svém jednání se Saulem a jeho rodinou bez viny a že to nebyl ani zrádce, ani uchvatitel moci. Byl Saulovým zákonným nástupcem, kterého vyvolil Bůh Izraele.

Podobně Dějiny následnictví vysvětlují, proč a jak nastoupil na trůn místo starších Davidových synů (Amnána, Abšalóma a Ádonijáše) Šalomoun. Příběh se završuje Šalomounovým pomazáním na krále. Tato událost se chápe jako Bohem posvěcený akt. Podle Rosta a vědců, kteří na něj navazovali, musel Dějiny následnictví napsat očitý svědek či účastník popisovaných událostí, s největší pravděpodobností písař na jeruzalémském dvoře za rané Šalomounovy vlády. Tito vědci se domnívali, že jak Dějiny Davidova vzestupu, tak Dějiny následnictví a Skutky Šalomounovy představují plody významného osvicenského období v Izraeli a že vznikly na královském dvoře, kde existoval úřad tajemníka a písaře (2. Samuelova 8,17;20,25; 1. Královská 4,3). Rost popsal Dějiny následnictví jako „nejkrásnější dílo hebrejského vypravěčského umění“. Rostovy myšlenky převzal významný německý bibliista Gerhard von Rad a Dějiny následnictví charakterizoval jako počátek izraelské historiografie a v podstatě jako počátek dějepiscectví v západní tradici.

Další německý bibliista Martin Noth napsal na počátku 40. let 20. století objevnou knihu o deuteronomistických dějinách, ve které na mnohé z Rostových postřehů navazoval. Tvrdil, že Deuteronomista tyto rané příběhy začlenil do svého díla téměř v doslovném znění. Většina vědců s tím souhlasila a přijala názor, že hlavní příběhy o Davidu a Šalomounovi byly původně nezávislými prameny, které byly napsány v raném období izraelské monarchie. Dnes však víme, že tato teorie je mylná. Jak uvidíme, je zcela jasně v rozporu s archeologickými důkazy. Známé příběhy o Davidu a Šalomounovi, které vycházejí z několika starých lidových příběhů, jsou výsledkem rozsáhlých textových úprav a redaktorských přídatků v průběhu čtyř staletí po Davidově a Šalomounově vládě. Ačkoli příběhy obsahují jen málo historicky spolehlivých zpráv, ukážeme, že s jejich pomocí můžeme nově porozumět počátkům biblického textu, i důvodům, proč i v dnešní době zůstává biblické vyprávění tak působivé.

² Viz McCarterův článek The Apology of David z roku 1980 (viz údaj na str. 228).

Kdy žili David a Šalomoun?

Prvním zřejmým úkolem při určování, do jaké míry jsou příběhy o Davidu a Šalomounovi historicky spolehlivé, je určit přesné letopočty období, kdy vládli. Musíme vycházet z biblického materiálu, poněvadž na datovaných nápisech, objevených při archeologickém výzkumu v Izraeli či v sousední egyptské a mezopotamské říši, nemáme o Davidovi či Šalomounovi k dispozici žádné soudobé zmínky.³ S náležitou obezřetností se proto musíme spolehnout na chronologická vodítka, která se zachovala v deuteronomistických dějinách.

První a druhá kniha Královská při popisu života a vlády všech judských králů a kráľů severního izraelského království ve většině případů uvádí věk krále v době nástupu na trůn, jak dlouho vládl a kolikátý rok a jak dlouho vládl v porovnání s vládou krále z konkurenčního království. Proto lze počítat pozpátku od poslední zmínky o králi z davidovské dynastie. Tou je verš z 2. Královské 25,27, který líčí propuštění posledního žijícího krále z davidovské dynastie Jójakína z babylónského zajetí v prvním roce vlády babylónského panovníka Amel-marduka (z Bible známého jako Evíl-merodak). To je poměrně spolehlivý výchozí bod, poněvadž z babylónských pramenů víme, že Amel-marduk nastoupil na trůn v roce 561 př. n. l. Vědci při odečítání vlád od tohoto letopočtu vzali v úvahu protichůdné informace z jiných starověkých pramenů z Předního východu, zřejmě chyby písařů, podezřele zaokrouhlené časové údaje či to, že se vlády kráľů a jejich nástupců v některých případech překrývaly. Tímto způsobem sestavili chronologické pořadí, které sahá až k Davidu a Šalomounovi.

Následující data, která jsou poměrně přesná pro mladší krále, avšak jen přibližná pro starší panovníky, vědci získali aplikací biblické chronologie na vlády kráľů davidovské dynastie, kteří vládli po Davidu a Šalomounovi (byla mezi nimi i jedna královna, jménem Atalja):

³ Základní diskuse o důkazech potvrzujících historicitu Davida viz Přílohu 1.

Král	Doba vládnutí	Odhadované letopočty vlády
Sidkijáš	11	596–586 př. n. l.
Jójakín	3 měsíce	597 př. n. l. ⁴
Jójakím	11	608–598 př. n. l.
Jóachaz	3 měsíce	609 př. n. l.
Jóšijáš	31	639–609 př. n. l.
Amón	2	641–640 př. n. l.
Menaše	55	698–642 př. n. l.
Chizkijáš	29	727–698 př. n. l.
Achaz	16	743–727 př. n. l.*
Jótam	16	759–743 př. n. l.*
Uzijáš	52	785–733 př. n. l.*
Amasjáš	29	798–769 př. n. l.
Jóaš	40	836–798 př. n. l.
Atalja	7	842–836 př. n. l.
Achazjáš	1	843–842 př. n. l.
Jóram	8	851–843 př. n. l.*
Jóšafat	25	870–846 př. n. l.*
Ása	41	911–870 př. n. l.
Abjám	3	914–911 př. n. l.
Rechabeám	17	931–914 př. n. l.

V některých případech lze tuto dataci ověřit podle soudobých zmínek o davidovských králech v asyrských a babylónských kronikách. Babylónská kronika se tak například zmiňuje o obléhání Jeruzaléma za krátké vlády krále Jójakína roku 597 př. n. l., v sedmém roce Nebúkadnesarovy vlády. O Menašeho holdu Asýrii se píše v nápisu asyrského krále Esarhaddona z roku 674 př. n. l. O asyrském napadení Jeruzaléma za Chizkijášovy vlády přibližně kolem roku 701 př. n. l. se zmiňují Sancheribovy letopisy. Achazův hold Asýrii se objevuje v seznamu na nápisu Tiglat-pilesera III. z roku 734 př. n. l. Zmínky o panovnicích severního království, které sahají až k bitvě u Karkaru za krále Achaba v roce 853 př. n. l. také potvrzují, že obecný rámec biblických příběhů je historicky spolehlivý. (Další obecně přijímaný údaj je napadení země egyptským faraonem Šišakem v pátém roce Rechabeamovy vlády, podle výše uvedeného seznamu přibližně roku 926 př. n. l. Tento údaj je však, jak uvidíme, značně problematický.)

⁴ Propuštěn z babylónského vězení v roce 561 př. n. l.

* Včetně souvládí.

Postupujeme-li od Rechabeáma směrem dále do minulosti, chronologická posloupnost je mnohem méně jasná. Zaprvé, jak již bylo zmíněno, se o Davidu a Šalomounovi nezmiňuje žádný soudobý mimobiblický text. Tyto postavy tak nemají žádné hodnověrné přímé zakotvení ve starověké chronologii Předního východu. Zadruhé, v 1. Královské 11,42 se píše, že Šalomoun vládl čtyřicet let. To je podezřele zaokrouhlený údaj, který připomíná tradiční biblickou typologickou figuru čtyřiceti let. Té se buď užívalo pro vyjádření trvání jedné „generace“, jak tomu je v případě trvání izraelského putování po poušti, nebo označovala jen „velmi dlouhou dobu“. Také o Davidově vládě, která se počala v Hebronu a pokračovala v Jeruzalémě, se píše, že trvala čtyřicet let. Některé části oddílu, kde se zmiňuje, jak dlouho vládl první izraelský král Saul, se navíc léty opisování staly nečitelné (srov. 1. Samuelova 13,1). Na to, kolik let to původně bylo, se pokoušelo přijít mnoho biblistů. Na základě velkého počtu bitev, které Saul údajně svedl, a významného postavení jeho dynastie v izraelské dějinné paměti, stanovili dobu jeho vládnutí na přibližně dvacet let.

Vědci bohužel tyto zaokrouhlené časové údaje běžně považovali za přesná vymezení vlád prvních králů:

Král	Doba vládnutí	Odhadované letopočty vlády
Šalomoun	40	asi 970–931 př. n. l.
David	40	asi 1010–970 př. n. l.
Saul	22 (?)	asi 1030–1010 př. n. l.

Ve skutečnosti lze tato symbolická biblická vyjádření považovat jen za obecné naznačení období, ve kterém David a Šalomoun žili, nikoli za přesné chronologické údaje, kdy a jak dlouho vládli. Navíc si ani nemůžeme být jisti tím, že Šalomoun vystřídal Davida na trůnu až po jeho smrti, tedy že se jejich období vlád nepřekrývala. Nevíme zkrátka, jak dlouho David a Šalomoun vládli. Maximálně o nich poměrně jistě můžeme prohlásit, že oba vládli někdy v 10. století př. n. l.

Hledání Davida a Šalomouna začíná

Naším výchozím bodem při hledání historického Davida a Šalomouna tak musí být 10. století př. n. l. Jak víme z archeologických nálezů, získaných po celém Izraeli během posledního století, 10. století př. n. l. bylo obdobím velkých změn. Na nalezištích měst a vesnic se našly známky velké proměny.

Rozpad staré palácové civilizace starší doby bronzové (asi 1550 – asi 1150 př. n. l.) umožnil vznik nových územních celků a etnických skupin po celém východním Středozeří a velké části starověkého Předního východu. Nezávislé fénické městské státy podél severního pobřeží získávaly stále větší obchodní moc. Pelištejci v jižních pobřežních městech rozšiřovali svá území a byli v úzkém kontaktu s oslabeným Egyptem. Některá stará údolní kenanská města, jako například Megido, zažívala krátké období rozkvětu. A na vysočině, považované za místo zrodu Izraele a za domov jeho královských tradic, v husté síti prostých horských zemědělských vesnic vznikala na místě původně řídké osídlené oblasti kultura a společnost, jejíž členové si později budou říkat „Izraelci“.

Nejdůležitějším nástrojem, který dnes k rekonstrukci vývoje starověké izraelské společnosti máme, je archeologie. Archeologický výzkum změnil naše vnímání minulosti také v jiných oblastech starověkého světa. Dnes můžeme vykládat rané dějiny Řecka bez toho, abychom se utíkali k mytickým životopisům Minóse, Thésea či Agamemnona jako k primárním pramenům. Vzestupu egyptské a mezopotamské civilizace můžeme porozumět prostřednictvím nápisů, úlomků keramiky a typů osídlení. Již nemusíme vycházet pouze z příběhů o starověkých divech a polobožských panovnicích. Rozpory mezi uměním a literaturou na jedné straně a doloženou, ověřitelnou historií a archeologickými nálezy na straně druhé nám umožnily uvědomit si pravou podstatu starověkých mýtů o otcích zakladatelích. Jsou působivým výrazem společné starověké společenské identity a skrývá se v nich mnoho moudrosti. Nepřestávají nás fascinovat a stojí za to je zkoumat, nelze je však považovat za doslovné, důvěryhodné záznamy událostí.

Platí to i v případě Davida a Šalomouna, kteří jsou v biblickém příběhu vyličníci jako ustavující otcové starověkého izraelského státu. V současné době však můžeme tvrdit (a také to podrobně provedeme v této knize), že mnoho slavných událostí v biblickém příběhu o Davidu a Šalomounovi je smyšlených, historicky sporných či velmi nadsazených. V následujících kapitolách předložíme archeologické nálezy, které dokazují, že žádné spoje ne izraelské království, tak jak je popisuje Bible, neexistovalo. Je sice pravděpodobné, že David a Šalomoun byli reálné historické postavy, jejich biblický obraz se však od historických postav velmi liší. Ukážeme si, že je velmi nepravděpodobné, aby David dobyl území, které by sahalo dále než den nebo dva dny pochodu od centrálního Judska. Budeme tvrdit, že Šalomounův Jeruzalém nebyl ani velký, ani nádherný, ale že to mnohem spíše byla primitivní pevnost na vrcholu kopce, ve které sídlila místní dynastie venkovských kmenových vůdců. Záměrem této knihy však není biblické příběhy zpochybnit. Bible jako jediná mezi velkými legendami Předního východu

a klasické antiky má i dnes moc v živých společenstvích na celém světě vzbuzovat naději a sny. Naším cílem je ukázat, jak se legendy o Davidu a Šalomounovi vyvinuly a jak postupně začaly významně ovlivňovat západní myšlení a utvářet západní a politické tradice.

V následujících kapitolách budeme zkoumat různé vrstvy biblického příběhu a pokusíme se je časově zařadit. Popíšeme hlavní problémy současných ostrých akademických sporů o historické spolehlivosti Bible a představíme nový archeologický materiál, který je pro tuto debatu zásadní.⁵ Postupně v rámci každého období ukážeme, jak historická realita starověkého Judska (tak jak ji známe prostřednictvím archeologického výzkumu) dala vzniknout dynastiím a také legendě. Tato legenda se postupně proměňovala a rozšiřovala v rámci procesu historické reinterpretace, který pokračuje i v dnešní době.

Biblický příběh o Davidu a Šalomounovi, jak jej známe dnes, není ani přímým historickým záznamem, ani zcela vymyšleným mýtem. Vznikl z různých starověkých pramenů a v průběhu staletí se k němu přidávaly detaily, měnil se kontext a význam příběhů se posouval. Obsahuje složité vrstvy lidových vyprávění, balad a dramatických příběhů, které mají jako celek málo společného se skutečnými životy hlavních postav a naopak úzce souvisí s měnícím se vnímáním národa a krále. Chceme-li pochopit skutečnou podstatu biblického příběhu o Davidu a Šalomounovi (a ocenit nadčasové postřehy o podstatě královské moci a národní identity), je třeba tomuto složitému procesu literárního a historického vývoje porozumět. K tomu nám mimo jiné mohou pomoci archeologické nálezy.

Zkoumání, jak David a Šalomoun v 10. století př. n. l. ve skutečnosti žili a jaký byl jejich význam, je tak pouhým počátkem. Rádi bychom ukázali, že otázka, jak a proč jejich legendy přežily zvraty antiky a staly se jedním z nejpůsobivějších obrazů západní civilizace (a jaké hodnoty a sny v každém jednotlivém období odrážely) není o nic méně zajímavá než samo biblické vyprávění.

⁵ Stručné dějiny raného archeologického pátrání po Davidu a Šalomounovi a přehled raných teorií viz Přílohy 2 a 3.

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED

Období

- 10. století př. n. l.
[1. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

- Rané vzpomínky na psance a vůdce lupičů Davida, který působil v judské pustině a v předhůří Šefe. Tyto vzpomínky ústně šířili jeho stoupenci a vyvinuly se z nich cykly lidových příběhů a balad.

Historické pozadí

- Následkem zhroucení palácové kultury doby bronzové vzniká v oblasti mocenské vakuum. Úpadek Egypta.

Archeologické nálezy

- Jeruzalém je malá vesnice. Judsko je řídko osídlené. Pokračuje osídlení z mladší doby bronzové a starší doby železné. Málo trvalých sídlišť v Judsku. Početné pastevecké obyvatelstvo.

Období

- 10. století př. n. l.
[2. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

- Rané vzpomínky na Saula jako na vůdce raného izraelského kmenového svazu. Po Saulově smrti si je ústně předávali severoizraelští vesničané, až z nich vzniklo tragické vyprávění o Saulově osudu.

Historické pozadí

- Vznik „Izraele“, prvního územního celku doby železné na vysočině. Ohrožuje zájmy obnoveného Egypta a je oslaben tažením faraona Šišaka.

Archeologické nálezy

- Velký nárůst počtu sídlišť na vysočině severně od Jeruzaléma. Následná vlna odlivu obyvatelstva z oblasti kolem Gibeonu.

Období

9. století př. n. l.
[3. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

Z příběhů o Davidově vládě v Jeruzalémě vznikají v 9. století př. n. l. balady, které se recitovaly na dvoře Davidových následníků. Ústně předávané legendy o Davidových válečných taženích se upravují, aby odpovídaly územnímu rozsahu severoizraelského omrijovského státu.

Historické pozadí

Z horského území, vedeného vůdcem, se Judsko pomalu vyvíjí v království, žije však ve stínu omrijovského státu. Davidovská dynastie přežije vzestup Damašku a pád omrijovské dynastie.

Archeologické nálezy

Jeruzalém se rozšiřuje, stále se však jen rozkládá v městě Davidově. První správní centra v Lakíši, Bét-šemeši, Beer Šebě a Aradu. Gat je až do svého zničení Aram-Damaškem nejvlivnějším pelištejským městem.

Období

2. polovina 8. století př. n. l.
[4. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

První psaná verze příběhů a balad o Saulově, Davidově a Šalomounově nástupnictví, ve které se propojují starší jižní a severní ústní tradice. Slouží jako sjednocující národní epos Chizkijášova království.

Historické pozadí

Judsko se stává vazalem Asýrie, Izrael zaniká. Příliv uprchlíků ze severu. Judsko se stává rozvinutým státem s administrativním aparátem. Obyvatelstvo tvoří Judejci a Izraelci.

Archeologické nálezy

Výrazné rozšíření Jeruzaléma: opevnění, výstavné hrobky, Šiloašský tunel. Výrazný demografický nárůst na celém území Judska. Výroba olivového oleje. Rozšíření písařské činnosti a známky rozvinuté státní správy.

Období

1. polovina 7. století př. n. l.
[5. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

Psaná kronika o Šalomounově vládě ve vysokém imperiálním stylu asyrské říše. Šalomoun se líčí jako moudrý a bohatý král, zdůrazňují se jeho moudré stavební projekty, včetně stavby Chrámu, a obchodní výpravy do cizích zemí.

Historické pozadí

Po Sancheribově ničivém tažení do Judska v roce 701 př. n. l. asyrská nadvláda pokračuje. Menaše ve snaze obnovit stát plně začlení Judsko do asyrské světové ekonomiky.

Archeologické nálezy

Vliv Asýrie na jižní pobřežní nížině a v Edómu. Judská města zničená Sancheribem se obnovují. Brzký návrat Judejců do Šefely. Čilá aktivita v Beeršebském údolí a Judské poušti. Množí se znaky rozvinuté správy: pečete, otisky pečete, závaží, ostraka atd. Rozkvět Ekrónu, hlavního pelištejského města Šefely, nálezy zde potvrzují výrobu olivového oleje.

Období

2. polovina 7. století př. n. l.
[6. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

Přepřelávají se starší psané prameny (Dějiny Davidova vzestupu, Dějiny následnictví, Šalomounovy příběhy) a začleňují se do deuteronomistických dějin Izraele. Texty se upravují, aby obsahovaly jednotné teologické poselství, které by sloužilo cílům Jóšijášovy náboženské reformy. Přidávají se jednotlivé prvky jako souboj mezi Davidem a Goliášem a další řecké reálie a také kritika Šalomouna.

Historické pozadí

Slábnoucí Asýrie se stahuje z Levanty. Náboženské reformy v Judsku. Snahy o územní rozšíření Judska. Jóšijáš je v Megidu zabit vzrůstající se 26. egyptskou dynastií.

Archeologické nálezy

Zintenzivňuje se judská expanze do Šefely. Pokračuje činnost v Beeršebském údolí a Judské poušti. Hojnější výskyt ostrak a otisků pečete. Doklady rozšiřující se gramotnosti. Přítomnost Egypta (a jeho řeckých žoldáků) na pobřeží. Pokračuje výroba olivového oleje v Ekrónu.

Období

6.–4. století př. n. l.
[7. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

Druhá, exilní deuteronomistická redakce. Aktualizace příběhu a vysvětlování exilu. Proroctví exilního období (např. Ageus a Zacharjáš). David a Šalomoun se v knihách Paralipomenon používají jako náboženské symboly.

Historické pozadí

Nebúkadnesar ničí Jeruzalém a Judsko. Judští vysídlenci v Babylónii. Perský král Kýros povoluje některým vysídlencům návrat do Jehudu. Stavba druhého Chrámu. Konec nadějí na politickou obnovu davidovské dynastie.

Archeologické nálezy

Jeruzalém je zničen. Mispa zůstává zachována. Doloženy otisky pečeti s nápisem provincie Jehud. Jeruzalém se pomalu obnovuje. Stavba samaritánského chrámu na hoře Gerizím.

Období

3. století př. n. l. až 5. století n. l.
[8. kapitola]

Fáze ve vývoji biblických látek

Řecký překlad knih Královských a Paralipomenon. Rozšířené verze Žalmů, Přísloví a Písně písní. Mimobiblické a pobiblické látky s mesianistickým podtextem: Žalmy Šalomounovy, Flavius Josephus, Svitky od Mrtvého moře. Nový zákon spojuje s davidovskou tradicí Ježíše. Rabínská literatura a církevní Otcové rozšiřují a rozpracovávají náboženské asociace a metafory.

Historické pozadí

Helénistické období: vláda Ptolemaiovců a Seleukovců, Hasmonejská dynastie. Římské období: Herodes Veliký, židovská povstání podněcovaná mesianistickými ideologiemi. Rané křesťanství, oficiální zavedení křesťanství v byzantském období.

Archeologické nálezy

Rostoucí helénistický vliv v kultuře a ekonomice. Hasmonejská dynastie zakládá nové stavby v Jeruzalémě a v pouštních oblastech. Zničení samaritského chrámu na hoře Gerizím. Herodes Veliký rozšiřuje Jeruzalém a staví nový Chrám, staví také další města a pevnosti, například Masadu. Svitky od Mrtvého moře. Římané pustoší Jeruzalém. Synagogy římského a byzantského období. Byzantské kostely.

PRVNÍ ČÁST
Hledání dějin

Období

- 10. století př. n. l.

Fáze ve vývoji biblických látek

- Rané vzpomínky na psance a vůdce lupičů Davida, který působil v judské pustině a v předhůří Šefele. Tyto vzpomínky ústně šířili jeho stoupenci a vyvinuly se z nich cykly lidových příběhů a balad.

Historické pozadí

- Následkem zhroucení palácové kultury doby bronzové vzniká v oblasti mocenské vakuum. Úpadek Egypta.

Archeologické nálezy

- Jeruzalém je malá vesnice. Judsko je řídce osídlené. Pokračuje osídlení z mladší doby bronzové a starší doby železné. Málo trvalých sídlišť v Judsku. Početné pastevecké obyvatelstvo.

1. KAPITOLA

Příběh zbojníka

Davidův vzestup na Judské vysočině

[10. STOLETÍ PŘ. N. L.]

Biblické vyprávění o Davidově vzestupu k moci (1. Samuelova 16,14 až 2. Samuelova 5), dramatický příběh o tom, jak se z bezvýznamného pastýře z Betléma stal král celého Izraele, patří mezi mistrovská díla západní literatury a je to jeden z prvních známých neveršovaných eposů. Najdeme v něm odvážné činy, nečekané zvraty, krvavé násilí i obdivné uznání národa. David vstupuje na scénu jako prostý mladý pastýř, který má do tábora na bojišti přinést svým třem starším bratrům zásoby jídla. Uposlechne božího vnučnutí, poráží obra Goliáše a vítězí tak nad Pelištejci. To, že se David stává novým hrdinou Izraele, však vyvolá žárlivost a hněv krále Saula. David před ním musí uprchnout. Biblický popis Davidových dobrodružství ve vesnicích a odlehlých oblastech Judska ze všeho nejvíce připomíná klasický zbojnický příběh. Svědčí to o nejranějších vláknech tohoto vyprávění. Jinými slovy skutečný, historický David se podle archeologických nálezů a historických pramenů nejvíce proslavil jako vůdce zbojníků.

Bible vypráví, že poté, co David uprchne před Saulem, neúspěšně hledá útočiště na pelištejském území. Skrývá se v jeskyni Adulám, kde kolem sebe shromáždí poměrně velkou skupinu psanců. „Také se kolem něj shromáždili všichni utlačovaní, všichni stíhaní věřitelem a všichni, jejichž život byl plný hořkosti. Stal se jejich velitelem. Bylo s ním na čtyři sta mužů.“ (1. Samuelova 22,2)

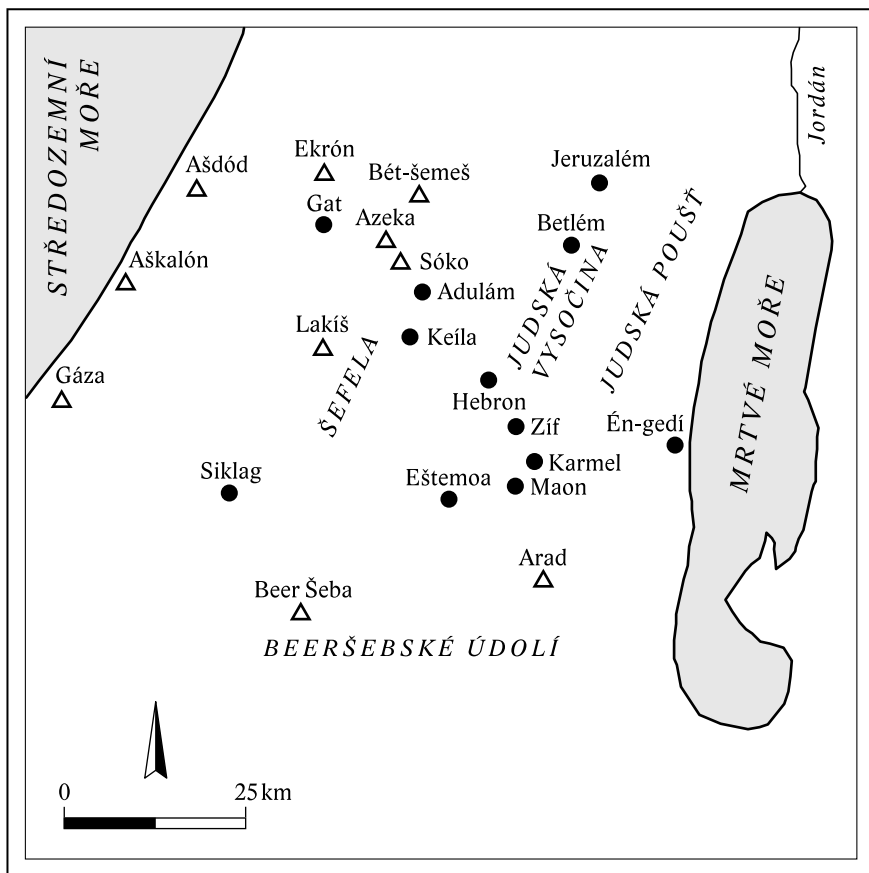
Davidovi muži, kteří tvoří jakousi partyzánskou jednotku, jsou pohotovi a schopni rychlého přesunu. Zachraňují obléhané vesničany, pokořují místního namyšleného vůdce, přelstí vládce sousedního mocného pelištejského města a zas a znovu prchají před králem Saulem, který je nepřestává pronásledovat. David se nezdráhá uchýlit k vydírání, svádění, klamání i svatému násilí. V jeho příběhu najdeme obrovské rozpory, zábavné historky i napínavé události. Je to klasický zbojnický příběh, který se v určitých obdobích objevoval všude na světě. Lidem milovaní vzbouřenci jako Robin Hood, Jesse James a Pancho Villa, kterým nechybí velká odvaha a lstivost, se postaví na

odpor stávajícím zkorumpovaným a krutým vládcům. Na hrdinské činy některých zbojníků se postupně zapomnělo, avšak příběhy jiných se s postupem času staly ještě barvitějšími. Nevýznamné události přerostly v hrdinské činy. Zvláštní osobní rysy se staly předmětem bájných příběhů. Příběhy Davidova raného zbojnického období se v pojetí biblického vyprávění staly součástí národních izraelských dějin. Poté, co král Saul umře na bitevním poli, je David prohlášen za judského krále, dobývá Jeruzalém a zakládá zde sídlo své moci. Jeho osudem je stát se izraelským králem, ovšem zbojnické období zůstává neodmyslitelnou součástí jeho legendy.

Jakým způsobem lze tento příběh o vzestupu zbojníka zhodnotit z hlediska historické věrohodnosti? Z textového hlediska chápala řada vědců celý příběh Davidova vzestupu jako jednotné dílo, napsané během Davidovy vlády nebo brzy poté. Podle nich se jednalo o jakousi královskou propagandu, která legitimizovala a oslavovala založení davidovské dynastie. Jiní vědci sice souhlasí s tím, že to bylo jednotné dílo, ale jeho sepsání zařazují až do období o několik staletí později. Domnívají se, že jde o smyšlený lidový příběh, který žádnou historickou výpovědní hodnotu nemá. Na základě archeologických nálezů a vodítek v textu můžeme nyní tvrdit, že příběh nemohl být sepsán dříve než dvě stě let po Davidově smrti. Text však pravděpodobně uchovává některé podivně přesné vzpomínky na životní podmínky na Judské vysočině v 10. století př. n. l. a je možné, že obsahuje stopy věrohodného, původního vyprávění o událostech z raného života historického Davida.

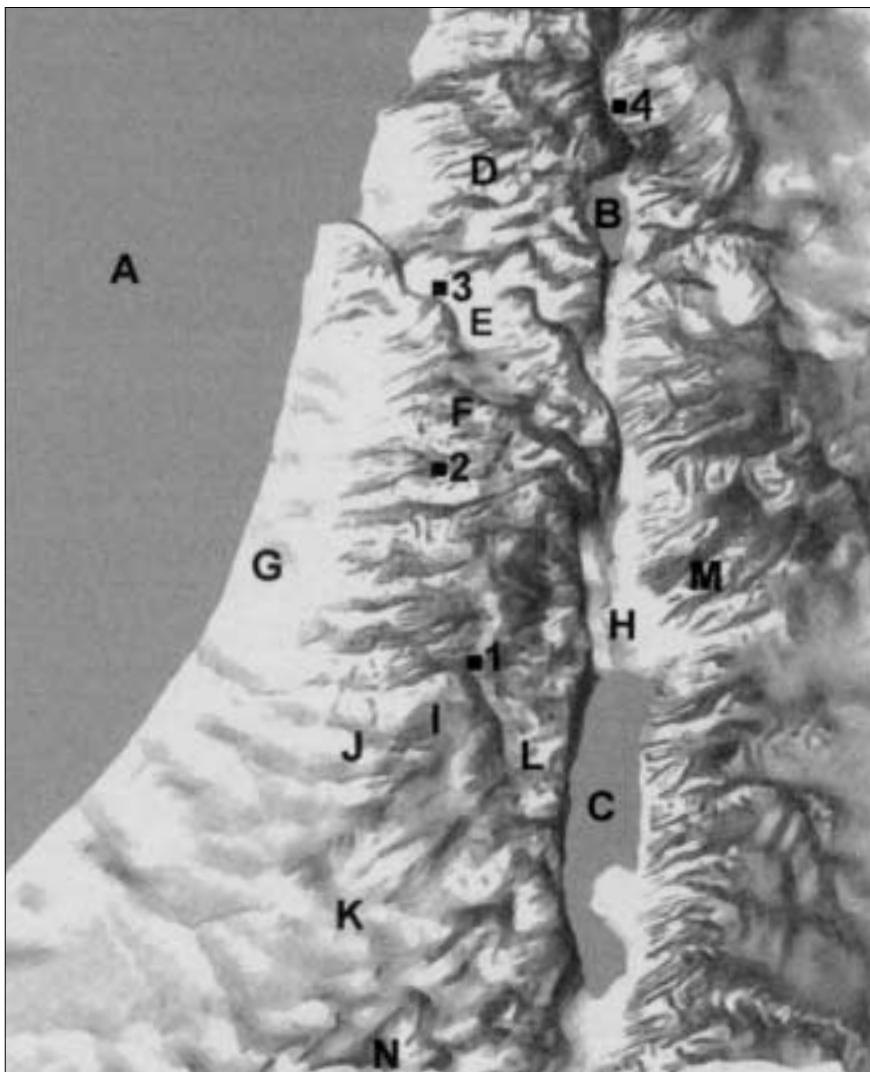
Život v horském pohraničí

Pravděpodobně nejdůležitějším vodítkem pro datování biblických historických textů jsou podrobné popisy vnějšího prostředí a typů osídlení. Četné zeměpisné informace a dlouhé seznamy místních jmen, které se objevují v biblických příbězích, svědčí o tom, že autoři starověkou krajinu Judska a Izraele dobře znali. Velké množství biblických zeměpisných popisů, které se nám dnes mohou jevit jako únavné seznamy neznámých vesnic a přírodních reálií, zbytečně narušující plynulý tok vyprávění, měly kdysi v biblických příbězích velký význam. Byly zamýšleny pro konkrétní publikum, a to by okamžitě *poznalo* jména celé řady zmiňovaných míst. To, že se velké činy biblických postav odehrávaly na známých místech, v posluchačích vyvolávalo ještě větší odezvu. Místo, které se, jak posluchači dobře věděli, nacházelo uprostřed pustiny, vyvolávalo představu o vysvobození z ubíjející jednotvárnosti rolnického života. Zmínka o místě, jež bylo oblastním sídlem moci nebo úpadku, ještě zvětšovala úspěchy, kterých hrdina na tomto místě

- Místa zmiňovaná v této kapitole.
- Δ Místa zmiňovaná v dalších kapitolách.

Oblast Davidova působení v jižním Judsku a Šefele v době, kdy byl psancem.

Zeměpisná pásma a hlavní archeologická naleziště v biblické zemi:

(A) Středozemní moře; (B) Galilejské jezero; (C) Mrtvé moře; (D) Galilea; (E) Jizreelské údolí; (F) severní vysočina (Samařská vysočina); (G) Pobřežní nížina; (H) Jordánské údolí; (I) jižní (Judská) vysočina; (J) Šefela; (K) Beeršebské údolí; (L) Judská poušť; (M) transjordanáská vysočina; (N) Negevská vysočina

(1) Jeruzalém; (2) Samaří; (3) Megido; (4) Chasór

dosáhl nebo to, že se mu z toho místa podařilo uprchnout. Zmínka o vesnicích, o nichž se vědělo, že jsou obzvláště chudé či že často musí čelit útokům nájezdných lupičů, ještě zvyšovala obdiv k příběhům, které líčily, jak je hrdina zachránil či jim poskytl pomoc.

Časté uvádění místních jmen a zeměpisných názvů v Davidově příběhu v 1. knize Samuelově bychom si tak neměli vysvětlovat tím, že bibličtí písaři příliš lpěli na detailech. Šifrovanou formou vypovídají o dobré znalosti tehdejšího rozdělení moci. Jak jedna generace střídala druhou a vzájemný poměr měst, pustiny a obdělávané půdy se měnil, ztrácely kdysi tak živé detaily biblického vyprávění postupně svůj význam. Měli bychom na ně pohlížet jako na dochované fosilie otisknuté do skály biblického vyprávění, jejichž jedinečnou podobu můžeme určit a zařadit do poměrně konkrétních historických období. Mohou nám posloužit jako klíč k datování některých klíčových částí příběhu.

Judskou vysočinu, kde se z pastýře Davida stal vůdce národa, tvoří osamocený horský masív, z velké části odříznutý od zbytku země. Její tradiční hlavní města Jeruzalém, Betlém a Hebron propojuje pouze úzká severojižní planina. Vysočina je i dnes, podobně jako v minulosti, nehostinná, půda je zde kamenitá a neúrodná a množství spadlých srážek zde nelze předvídat. Její obyvatelé mohli přežít jen díky náročnému, a zároveň velmi pružnému způsobu života. Archeologové působící v Izraeli nedávno provedli v celé zemi rozsáhlý terénní průzkum, jehož cílem bylo prozkoumat typy sídlišť všech historických období a ztotožnit archeologická naleziště s místy zmiňovanými v Bibli a jiných starověkých textech. Obecná zeměpisná charakteristika Judska v Davidově příběhu skutečně odpovídá prostředí, topografii a systému osídlení raných fází doby železné, především 10. století př. n. l.

Judské dějiny zásadním způsobem ovlivnila izolace Judska od ostatního světa.⁶ Jeho přirozené hranice utvářely vztahy s okolním světem. Na západě se úzké a skalnaté hřebeny vysočiny, přerušované hlubokými roklmi, prudce svažují do předhůří jménem Šefela. Na svazích východní Šefely našel David údajně útočiště v jeskyni Adulám (1. Samuelova 22,1) a se svou družinou bohatýrů si vydobyl první velké vítězství, když obyvatele vesnice Keřla ubránil před útokem Pelištejců (1. Samuelova 23,5). Přístupové cesty

⁶ V této knize používáme zeměpisné názvy „Judsko“ a „judský“ v souvislosti s obdobím, které se počíná v předpokládané Davidově době ve starší době železné (10. století př. n. l.) a končí zničením judského království Babeloňany v roce 586 př. n. l. Obecnější název „Judská vysočina“, který je odvozen z řecké a latinské zeměpisné terminologie, používáme k označení této horské oblasti ve všech jiných obdobích.

a obecně cestování z vysočiny do hustěji osídlené Šefely a pobřežní nížiny za ní bylo náročné a plné nástrah. Hlavní cesty se prudce svažovaly, na rozmezí pouhých několika kilometrů klesaly více než o 450 metrů. Na západě Šefely byla krajina zcela odlišná. Byla mírně zvlněná, úrodná a bylo zde husté osídlení soustředěné ve vesnicích. Davidova dobrodružství v době, kdy se značně nepravděpodobně stal chráněncem Akíše, pelištejského krále Gatu, se odehrávala podél této hranice mezi vysočinou na jedné straně a Šefelou a pobřežními pelištejskými městy na straně druhé.

Na východě se vysočina svažuje do Judské pouště. Suché pásmo začíná náhle, poněvadž zimní mraky přinášející vláhu od Středozemního moře spadnou v podobě srážek již na centrální plošinu horského pásma. Během pouhých několika kilometrů směrem na východ přechází krajina ve vyprahlou a nehostinnou pustinu. Klikaté strže odvádějí přívaly zimních srážek na východ do Mrtvého moře a Jordánského údolí. Na několika místech blízko Mrtvého moře, jako například v Ěn-gedi, jsou strmé a hluboké kaňony, v jejichž kolmých srážech se nachází řada jeskyň. Do těchto míst zasazuje biblické vyprávění Davidovy dramatické útoky před Saulem a jeho pronásledováním.

Na jihu se kopce kolem Hebronu zvolna svažují do Beeršebského údolí. Přejít z úrodné půdy v suché pásmo je mnohem pozvolnější. Dochovalé místní názvy vyvolávají asociace s Davidovými příběhy. V případě řady vesnic a zřícenin se zde totiž zachovala jména starověkých, biblických sídlišť. Chirbet Ma'in (v arabštině znamená „chirbet“ zříceninu) je místem biblického Maonu. Chirbet Karmil, který leží asi kilometr severněji, je místem biblického Karmelu. Obě místa se objevují v Abígajlině příběhu (1. Samuelova 25). Chirbet Zif je biblickým Zífem, Davidovým úkrytem na útěku před Saulem (1. Samuelova 23, 14–15). Es Samu' je místem biblické Eštemoy a Chirbet 'Attir biblickým Játirem. Obě vesnice jsou uvedeny v seznamu vesnic, které obdržely podíl z Davidovy kořisti z jeho velkého vítězství nad Amálekem (1. Samuelova 30,26–27).

Biblický zeměpisný popis tak přesně odpovídá skutečné krajině Judské vysočiny. To nám však nutně nemusí s datováním pomoci. Tyto zeměpisné podmínky existovaly celá tisíciletí a dané prostředí bylo vyprávěcům příběhů a tvůrcům mýtů známé po celý starověk. Pokud však máme věřit, že Davidovy příběhy nejsou čistě smyšleným vyprávěním, zasazeným do známé krajiny, je třeba se zaměřit na archeologické nálezy a snažit se zjistit, zda konkrétní konstelace místních jmen a zeměpisných podmínek odráží jedinečnou situaci 10. století př. n. l., kterou by následující generace nemohly znát.

Osídlení jako vodítko

V posledních desetiletích umožnil rozsáhlý archeologický výzkum zcela nový pohled na vývoj společnosti na Judské vysočině v průběhu celého tisíciletí. Zkoumaly se všechny stopy po starověkých sídlištích na velkých územních celcích. Tyto pozůstatky se datovaly podle charakteristických typů keramiky a zanašely se do map, uspořádaných podle navazujících časových období. Tento náročný terénní průzkum nám umožnil udělat si představu o cyklech demografické expanze a demografického ústupu. Víme, kdy byla řada starověkých nalezišť v oblasti založena, a víme také, kdy byly některé kraje hustě osídleny a kdy nikoli. Tyto údaje jsou pro nás důležitým prostředkem k datování pravděpodobného historického pozadí biblického vyprávění.

Poněvadž důkazy o rozšíření gramotnosti v Judsku před koncem 8. století př. n. l. chybí, je nepravděpodobné, že by Dějiny Davidova vzestupu byly sepsány dříve než dvě staletí po Davidově době. Nabízí se proto otázka, zda vyprávění nebylo sepsáno až v této době a zda obecné typy osídlení a rozmístění obyvatelstva, popisované v příběhu Davidova vzestupu, neodrážejí situaci *v době sepsání* a žádnou souvislost se situací v 10. století př. n. l. nemají.

Odpověď na tuto otázku musí být záporná. Zeměpisné pozadí za nejranějšími Davidovými příběhy neodpovídá 8. století př. n. l., kdy bylo Judsko rozvinutým královstvím s příznivými podmínkami pro literární produkci a s potřebou národních dějin. Hlavním argumentem je to, že okrajové oblasti Judska, kam David prchá před Saulem a odkud provádí své výpady a loupežné nájezdy, byly v 8. a 7. století př. n. l. hustě osídleny. Takové místo by si pisatelé jen těžko zvolili jako vhodné prostředí, kde se dalo svobodně žít či odkud se v případě potřeby dalo rychle uprchnout. Oblast jižně od Hebronu byla plná velkých vesnic, které byly v dosahu centrální vlády v Jeruzalémě. A i dále na jihu, ve vyprahlém pásmu Negevu a Beeršebského údolí, kde David údajně uskutečnil bleskové nájezdy na sousední pouštní národy (1. Samuelova 27,10), chránila jižní hranici hustá síť opevněných měst, pevností a vesnic, která zajišťovala bezpečnost karavanového obchodu.

Výsledky archeologických výzkumů ukazují, že se tato oblast začala rozvíjet již v 9. století př. n. l. V Beeršebském údolí byly založeny dvě judské pevnosti – Beer Šeba a Arad. Ty kontrolovaly cesty z Hebronu do pouštních oblastí na jihu. Také Šefela přešla v tomto období pod centralizovanou královskou vládu. Vykopávky na dvou důležitých judských nalezištích, v Lakiši a Bét-šemeši, prokázaly v 9. století př. n. l. významnou stavební činnost.

Tedy se z nich stala nejdůležitější správní centra judského království na západě. Je příznačné, že ani jedno z nich se v cyklu Davidových příběhů neobjevuje, dokonce ani v rámci zeměpisného exkurzu.

Popis „divokého jihu“, plného protizákonnosti a loupežných band potulujících se v okrajových oblastech Judska, který je pro Davidův příběh zásadní, tak neodpovídá situaci v nejranějším možném období, kdy mohly být Dějiny Davidova vzestupu sepsány. Písař, který žil v Jeruzalémě na konci 8. století př. n. l. (nebo později), by takovou skutečnost nepopisoval a neměl by žádný důvod si ji vymýšlet. Nabízí se ještě jedno důležité vodítko, které nás vrací zpět o půldruhého století a ze kterého vyplývá, že příběh musel vzniknout dokonce před koncem 9. století př. n. l., pouze několik generací po Davidově době.

Tímto vodítkem je významné postavení, které v Davidových příbězích zaujímá pelištejské město Gat. David v tomto městě dvakrát hledá útočiště před Saulovou pomstou a gatský král Akíš se popisuje jako mocný panovník, vládnoucí územím a vesnicím daleko za hranicemi svého města. Ústřední roli, kterou sehrál Akíš při shromažďování pelištejského vojska před bitvou proti Saulovi (1. Samuelova 29), dokazuje, že Gat měl zásadní roli v širší koalici, jež se v Bibli popisuje. Sestávala z pěti pelištejských měst ležících na pobřeží a kromě Gatu zahrnovala také Ašdód, Gázu, Aškalón a Ekrón. Tato koalice se v Bibli objevuje také v jiných příbězích o Pelištejcích, například v Jozuovi 13,3 nebo v 1. Samuelově 6,17, které politické seskupení těchto pěti pelištejských měst popisují. Je zajímavé, že v pozdních královských a exilních textech (tedy v těch částech Bible, které byly napsány na konci 7. a v 6. století př. n. l.), například v Jeremjášovi 25,20 a v Sofonjášovi 2,4, se zmiňují pouze *čtyři* pelištejská města. Gat je v seznamu vynechán. Podobně i asyrské královské záznamy ze 7. století př. n. l. se ve svých popisech pelištejského území zmiňují jenom o Ašdódu, Gáze, Aškalónu a Ekrónu. Také zde se Gat nezmiňuje.

Co se stalo? Podle 2. Královské 12,17 vedl za vlády judského krále Jóaše (kolem roku 830 př. n. l.) damašský král Chazael válečné tažení do Šefely a město Gat dobyl.⁷ Tento biblický popis nyní potvrdil archeologický výzkum v Tel es-Safi, místě starověkého Gatu, který dokazuje, že na konci 9. století př. n. l. bylo město z velké části zničeno. I když byl předtím Gat nejdůležitějším městem v Šefele a pravděpodobně největším městem v celé zemi, v následujících staletích se značně zmenšil a ztratil svůj význam.

⁷ Tato událost se připomíná jako živá vzpomínka a varovné ponaučení v proroctví proroka Amose (6,2).

Z asyrských pramenů víme, že o století později to bylo pouze malé město pod nadvládou pobřežního města Ašdódu. Je proto nepravděpodobné, že by si kdokoli, kdo žil po konci 9. století př. n. l., zvolil Gat za tak důležité místo v příbězích o Davidovi, aniž by z dochovaných vzpomínek či lidových příběhů věděl, že to kdysi bylo slavné město.

Když se snažíme rekonstruovat demografické podmínky v období blízkém době historického Davida, zjišťujeme, že obecné prostředí, do kterého je biblické vyprávění zasazeno, souhlasí s archeologickými nálezy. V 10. století př. n. l. byl pelištejský Gat nejdůležitější mocnost v kraji. Judská vysočina, především jižně od Hebronu, byla řídko osídlena, v celé oblasti bylo pouze několik malých vesnic. Byla to divoká a nezkrocená hraniční oblast, která byla prakticky mimo dosah vládní moci. Je to pouhá shoda okolností? Nebo existují další známky toho, že alespoň některé části příběhu o Davidově vzestupu odrážejí společné vzpomínky na skutečné historické události?

V Abdichibově království

Typy osídlení nám primárně poskytují jen hmotné vodítko. Na jejich základě můžeme určit datování a prostorové rozmístění sídlišť v daném období, avšak politický, společenský a ekonomický kontext naznačují jen nepřímě. Archeologové působící v různých částech světa se však pokusili spojit určité typy osídlení s konkrétním společenským uspořádáním a způsobem života. V případě Judské vysočiny v období před vznikem judského království lze rozeznat charakteristický způsob života. Poněvadž rozvoj zemědělství zde kvůli skalnatému a lesnatému povrchu a nedostatku srážek nebyl možný, počet trvalých sídlišť byl poměrně malý. Archeologové v rámci průzkumů na celém území zaznamenali pouze hrstku trvalých sídlišť z období mladší doby bronzové a starší doby železné (1550–900 př. n. l.). Většina z nich byly malé vesnice. Neexistovalo zde žádné městské centrum, dokonce ani jediné opevněné město. Na základě velikosti sídlišť se počet skrovného usedlého obyvatelstva na jižní vysočině odhaduje na pouhých několik tisíc. Situace se tak nápadně liší od nížinných oblastí na západě, kde se ve všech významných kenaanských a později pelištejských městských státech nacházely desítky měst a vesnic s velkým počtem usedlého obyvatelstva v hlavních centrech i v zemědělských oblastech.

Poněvadž původní skalnatá a zalesněná krajina Judské vysočiny umožňovala jen omezené pěstování zemědělských plodin, je pravděpodobné, že podíl kočovných skupin, tedy pastevců a chovatelů dobytka, byl v celkové populaci poměrně vysoký. Během rozsáhlého archeologického výzkumu na

jižní vysočině byla existence tohoto kočovného pasteveckého obyvatelstva prokázána objevením několika pohřebišť z mladší doby bronzové, která se nacházela daleko od stálého osídlení a pravděpodobně sloužila jako kmenová pohřebiště.

Judská vrchovina byla díky rozmanitosti krajiny a možnostem, které skýtala, příhodným místem pro tuto zvláštní kombinaci usedlých a pasteveckých skupin. Okrajové oblasti Judské pouště a Beeršebského údolí bylo možno využívat k zimní pastvě a sezónnímu bezzávlahovému zemědělství. V centrální části byla půda vhodná pro pole a sady a v letním období, když všechny jiné oblasti vyschly, se zde mohla pást stáda.

Řídce osídlené zemědělské společnosti s kombinací usedlého a pasteveckého obyvatelstva mají často uspořádání „dimorfního“ typu společnosti, jak to nazývají antropologové. Označuje se tak jedna společnost, která žije na velkém území a ve které vedle sebe existují dvě formy obživy: obdělávání půdy a pastevectví. Obecně se opírají o politický systém na principu příbuznosti, v němž usedlým vesničanům a kočovným pastevcům volně vládne vůdce, sídlící s malou družinou v ústřední pevnosti.

Charakterizace Judska jako dimorfního typu společnosti potvrzuje významné historické svědectví z období několika staletí před Davidovou dobou. V egyptské el-Amarně, vzdálené asi 240 kilometrů na jih od Káhiry, narazili na konci 19. století místní zemědělci při kopání náhodou na sbírku téměř 400 klínopisných tabulek. Jsou napsány klínopisem v akadštině (mezinárodním diplomatickém jazyce starověkého Předního východu), a představují součást diplomatické korespondence ze 14. století př. n. l. mezi faraem Amenhotepem III. a Amenhotepem IV. (slavným Achnatonem) na jedné straně a panovníky předovýchodních států a kenaanských městských států na straně druhé. V té době byl celý Kanaan egyptskou provincií a v několika významných městech měl Egypt vojenské posádky, většinu země však ponechal pod formální místní správou. Nížina byla rozdělena na několik poměrně hustě osídlených území, kterým vládly městské státy. Vysočinu tvořily mnohem větší územní celky, byly však řídce osídlené. Údaje v amarnských dopisech přesně odpovídají archeologickým nálezům. Osobní a politické detaily z dopisů nám jedinečným způsobem umožňují nahlédnout do uspořádání společnosti a jejích vnitřních rozporů v oblasti, která se později bude jmenovat Judsko a o několik staletí později se stane místem Davidova vzestupu.

V době amarnského archivu vládl Jeruzalému jistý Abdichiba. Šest dopisů, které odeslal do Egypta a dopisy jeho sousedů nám poskytují cenné údaje o jeho městu, území a poddaných. Území, kterému vládl, se rozpros-

tíralo od oblasti Bét Elu, asi 15 kilometrů severně od Jeruzaléma, po Beeršebské údolí na jihu a od Judské pouště na východě k hranici mezi vysočinou a Šefelou na západě. Odpovídá to zhruba centrální oblasti, kterou později spravovalo judské království. V této oblasti byl nevelký počet vesnic a skupin kočovných pastevců, v egyptských záznamech nazývaných *Šosu* neboli „plenitelé“, kteří žili ve všech oblastech země, obzvláště se však vyskytovali v poměrně prázdných oblastech stepi a vysočiny. Na základě archeologických nálezů usuzujeme, že v Abdichibově království tvořila tato skupina poměrně velký podíl obyvatelstva.

Abdichiba ovšem působil v mnohem větší oblasti. Jeho vliv sahál až do Jizreelského údolí na severu. Častým předmětem sporu se sousedními vládci byla oblast na západě, která hraničila s lidnatějšími nížinnými městskými státy. Pokud mezi touto dobou a dobou Davidovou chceme hledat paralely, je třeba si povšimnout, že jeruzalémský král Abdichiba a jeho soupeř Šuwardata, vládce městského státu Gat, spolu neustále zápasili o nadvládu nad úrodou a půdou hraničních měst mezi vysočinou a Šefelou.

Jeruzalém, který se v amarnských dopisech zmiňuje jako Abdichibovo mocenské sídlo, byl pouze malou vesnicí, která se nacházela na stejném hřebeni, na kterém později stál Davidův Jeruzalém. Během více než století moderního archeologického výzkumu se v Jeruzalémě žádné významné pozůstatky z Abdichibovy doby nenašly. Na hřebeni pozdějšího Města Davidova, především v blízkosti pramene Gíchonu, jediného stálého zdroje pitné vody ve městě, se našly jen ojedinělé hroby a několik keramických úlomků z mladší doby bronzové. Abdichibův Jeruzalém byl pravděpodobně jen horskou vesnicí s prostým palácem, který se výstavným královským sídlům v hlavních městech v nížině nemohl rovnat. Je možné, že vedle paláce stál prostý chrám a kolem možná stálo několik domů, kde sídlila vládnoucí vrstva, především rodina oblastního vůdce. Větší význam však Jeruzalém neměl.

Amarnské dopisy pokrývají jen krátké časové období několika desetiletí 14. století př. n. l. Byla situace, kterou popisují, v následujících staletích stejná, nebo se jedná o ojedinělé období? Zkoumáme-li tisícileté osídlení této oblasti, vidíme, že se zas a znovu opakuje stejný jev. Na okraji jižní vysočiny byl podíl pastevců v celkovém počtu obyvatel vždy značný. Bylo zde málo měst a dokonce i stálých vesnic bylo poskrovnu, existovaly jen jako osamocené výspy ve stále se měnící krajině, jejíž charakter určoval chov dobytka a pastevectví v lesích a na okraji pouště. Je možné, že se vládnoucí dynastie měnily a jednotlivé vesnice byly opouštěny a vznikaly zase nové. Jižní vysočina však nepřestávala být řídko osídleným dimorfním typem společnosti, která sestávala z volně příbuzenské sítě pastevců a vesničanů a vládl jí vůdce

jedné z hlavních vesnic. Tento charakter osídlení zůstal neměnný až do vzniku judského království v 9. století př. n. l., tedy plné století po Davidově době. Tyto archeologické a antropologické poznatky nám umožňují rekonstruovat charakter společnosti v Davidově době a mohou nám také pomoci vysvětlit, jak se dostal k moci.

Psanci a králové

To, že Abdichiba opakovaně žádal Egypt o pomoc, svědčí o tom, že politická situace na vysočině byla neklidná a nestabilní. Nehostinná krajina a nízký počet obyvatel způsoboval, že vysočina nebyla schopna vyprodukovat nadbytek zemědělských plodin, který by vládci umožnil najmout si větší vojenskou jednotku a zachovávat si více než pouze symbolické zdání moci. Abdichiba, který vládl z malé pevnosti s písařem po svém boku, nemohl udělat víc než si stěžovat faraonovi na nájezdy z nížinných městských států, kterým byli vystaveni jeho již tak těžce zkoušení rolníci. Ohrožení nebylo pouze vnější. Máme důkazy, že i *uvnitř* horských režimů, jako byl ten Abdichibův, se ekonomické a sociální tlaky ve společnosti stupňovaly. Potenciálně nebezpečná podoba odporu proti zavedenému pořádku byla na vzestupu.

Amarnské dopisy se opakovaně zmiňují o dvou skupinách, které působily mimo usedlický systém měst a vesnic spravovaných Egypťany. Již jsme uvedli *Šosu*, kočovné skupiny pastevců na vysočině a ve stepi. Pro naši debatu je významnější druhá skupina, která se zmiňuje častěji, *Apiru*. O tomto názvu, který se někdy přepisuje jako Habiru, se kdysi vědci domnívali, že má souvislost s názvem „Hebrejové“. Z egyptských textů je ovšem jasné, že se tak neoznačuje konkrétní etnická skupina jako spíše problematická socioekonomická třída. *Apiru* byli vyhnání zemědělci a pastevci. Z některých se stali lupiči, jiní se nechali najímat jako žoldáci tím, kdo jim nabídl nejvíce. V obou případech však představovali rušivý element, který znemožňoval úsilí místních vládců či egyptské správy trvale si zajistit moc.

Abdichiba, a mnoho jiných egyptských vazalů té doby, obviňuje ve svých hlášeních Egyptu své protivníky z toho, že se k *Apiru*, kteří se považovali za nepřátele egyptských zájmů, přidali nebo že jim věnovali půdu. Mnozí z těchto *Apiru* byli zemědělci, kteří byli vyhnáni ze své půdy nebo prchali před krutým „feudálním“ systémem v nížinných městech a vesnicích. Zemědělci stáli na nejnižším stupni společenské hierarchie, byli vystavováni vysokým daním, nuceným pracím a útlaku ze strany místních úřadů. Ženatým zemědělcům, kteří měli rodiny, nezbyvalo nic jiného než se snažit na své půdě přežít. Když se však tlaky stupňovaly a situace se stávala neúnosnou,

mladí zemědělci, obzvláště ti, kteří ještě nezaložili rodiny, mohli získat svobodu tím, že uprchli do oblastí, kde byla moc místních i cizích vládců slabá. Zde se mohli připojit k loupežným bandám nebo žít jako potulní vojáci, kteří se nechávali najímat do cizích služeb. Judská vysočina byla pro tento způsob života ideálním místem.

Britský sociální historik Eric Hobsbawm se zabýval celosvětovým jevem sociálního banditství. Poukazoval na to, že lupiče a vzbouřence vždy přitahovaly okrajové horské oblasti a že horské vesnice a pastevecké společnosti byly často místem jejich nejslavnějších hrdinských kousků. Hobsbawm také prokázal, že typická loupežná skupina žijící v horách často sestává z mladých pastevců, nádeníků bez půdy a někdy z bývalých vojáků. Při svém zkoumání tohoto jevu na Balkáně, v Mexiku, Itálii, Brazílii, Maďarsku a Číně si povšiml, že se tento jev nejvíce objevuje v horských oblastech, poněvadž se vládcové v těchto nehostinných a vzdálených oblastech nechtějí pouštět do střetu a loupežné skupiny se zde pak nemusí řídit zákony státu. Tak to určitě bylo i v Kenaanu, kde *Apiru*, kteří odmítli být poslušnými zemědělci a pastevcí, žili mimo zavedený systém. Pro místní vládcy představovali neklidnou nejnižší třídu, kterou si museli koupit, zlikvidovat ji či ji nějak dostat pod kontrolu.

Zmínky o *Apiru* se objevují až do 10. století př. n. l. Pomáhají nám nalézt poněkud nepoetické vysvětlení Davidova nástupu k moci.

David jako *Apiru*?

Popis Davidova nástupu k moci v 1. knize Samuelově v mnohém očividně připomíná působení typického náčelníka *Apiru* a jeho vzbouřenecké skupiny. David a jeho „bohatýři“ se řídí vlastními pravidly a v zájmu vlastního přežití se pragmaticky připojují k různým politickým seskupením. Žijí a působí ve vzdálených vesnicích a na okraji pouště, ve skalnaté judské pustině a na vyprahlé stepi na jihu, daleko z dosahu centrální moci. Jsou nuceni hledat útočiště u sousedního pelištejského vládce a stávají se jeho ochotnými pomocníky a žoldáky. Vždy si však jsou vědomi podpory a ochrany u vesničanů a pastevců, ze kterých pocházejí, a proto neustále dávají najevo, že je ochrání před nájezdníky a dělí se s nimi o kořist, aby si zde zajistili další podporu. Na podobné sociální zbojníky se vždy pohlíželi se směsicí pohrdání a obdivu. Zatímco amarnské dopisy *Apiru* popisují jako proradné, nebezpečné zabijáky, Bible Davida líčí jako odvážnou, a někdy poněkud nevypočitatelnou postavu, která si mezi obyvateli vysočiny získává obdiv jako jejich ochránce a vůdce.

Při bližším srovnání zjišťujeme, že se některé detaily biblického vyprávění s popisem skupin *Apiru* v amarnských dopisech téměř shodují. Nejnapadnější je pasáž, kterou jsme již citovali na začátku této kapitoly, v níž se popisuje, jak široká škála lidí na okraji judské společnosti se připojila k Davidově skupině:

David odtud odešel a uchýlil se do jeskyně Adulámu. Když o tom uslyšeli jeho bratři a celý dům jeho otce, sestoupili tam k němu. Také se kolem něj shromáždili všichni utlačovaní, všichni stíhaní věřitelem a všichni, jejichž život byl plný hořkosti. Stal se jejich velitelem. Bylo s ním na čtyři sta mužů. (1. Samuelova 22, 1–2)

To samé platí o popisu Davidovy strategie, kterou používá při záchraně keilských vesnicanů před Pelištejci. David a jeho rychlé, snadno ovladatelné a smrtící soukromé vojsko rozdrťí vnějšího nepřítele vesnického obyvatelstva, kterému se centrální vláda nedokázala postavit, protože se ho příliš obávala nebo na to byla příliš slabá. David bere věc do vlastních rukou a stává se z něj zachránce vesnice. Když dosáhne bleskového vítězství a odnese si kořist, jeho skupina se opět stahuje do bezpečí svých úkrytů v pustině.

David se svými muži tedy odtáhl ke Keile a bojoval proti Pelištejcům. Zahnal jejich stáda a připravil jim zdrcující porážku. Tak David vysvobodil obyvatele Keily. (1. Samuelova 23,5)

Nato David se svými muži, bylo jich kolem šesti set, vytáhl z Keily a přecházel z místa na místo... (1. Samuelova 23,13)

David pobýval v poušti na nepřístupných vrcholcích; pobýval v horách pouště Zífu. (1. Samuelova 23,14)

V amarnské době se nám s touto situací nabízí přímá zeměpisná paralela. Vesnice Keila, ztotožněná s nalezištěm Chirbet Qeila, se nachází na samém východním okraji Šefely. Byla daleko od ostatních vesnic a vůči útokům vládců dolní Šefely a pobřežní nížiny byla značně zranitelná. Poté, co se egyptská říše stáhla z Kenaanu, získali nad touto oblastí vládu Pelištejci. V té době se tak dalo očekávat, že mocné pelištejské městské státy na pohraničí vysočiny zaútočí, aby se zmocnily úrody či aby terorizovaly nepočetné vesnické obyvatelstvo. I v biblickém příběhu o Keile se pravděpodobně odráží dlouhý sled nájezdů a protiútoků, ke kterým v této oblasti docházelo přinejmenším od mladší doby bronzové.

Je proto významné, že se Keíla v amarnském archivu výslovně zmiňuje jako město, jehož ovládnutí bylo předmětem prudkých střetů, v tomto případě mezi gatským Šuwardatou a jeruzalémským Abdichibou. Šuwardata (v amarnských dopisech se uvádí pod jménem Quiltu či Queltu) vesnici napadl, poněvadž ji považoval za svou. Věta ze Šuwardatových dopisů, ve které stojí: „musím vyrazit do Queltu [pro]ti z[rádcům]“ pravděpodobně naznačuje, že se ozbrojeného střetu zúčastnily také místní jednotky *Apiru*, tentokrát na straně Abdichiby. Bible líčí Davidův příběh, který se odehrává o čtyři sta let později ve stejné oblasti a za stejných podmínek, podobným způsobem. Skupina ozbrojených mužů, kteří zasahují místo neschopné centrální vlády, Keílu ubrání a zaženou útočníky na útěk.

Skutečnost, že se *Apiru* často nechávali najímat jako žoldáci, svědčí o tom, že zavrhlí tradiční politickou loajalitu. V Davidově příběhu se to projevuje zcela zřetelně. Pro obyvatele vysočiny představovalo pelištejské město Gat velkou a děsivou hrozbu a jeho vládce Akíš byl jejich úhlavním nepřitelem. A přesto se v Bibli popisuje, jak David dvakrát hledal útočiště na pelištejském území. Poprvé (1. Samuelova 21,10–15) se v Gatu objevil sám a neúspěšně se zde pokoušel skrýt. Avšak podruhé se David stal pelištejským spojencem a dostal léno, ze kterého mohl volně napadat nepelištejská území:

A David hned přešel spolu se svými šesti sty muži k Akíšovi, synu Maókovu, králi Gatu. David se usadil u Akíše v Gatu, on i jeho muži... David řekl Akíšovi: „Jestli jsem získal tvou přízeň, kéž je mi dáno místo v některém z venkovských měst a já se tam usadím. Proč by měl tvůj služebník sídlit s tebou v městě královském? Akíš mu dal onoho dne Siklag... David se svými muži vycházel a podnikal vpády proti Gešúrejčům, Girzejcům a Amálekovcům; to bylo totiž pradávnné obyvatelstvo té země... David pobíjel obyvatele země, nenechával naživu muže ani ženu, ale bral brav a skot, osly, velbloudy i šaty. S tím se vracel a přicházel k Akíšovi. (1. Samuelova 27,2–9)

V některých případech se David a jeho družina nezdráhá vydírat dokonce své vlastní lidi. David pošle svých deset mužů do vesnice Karmel k Nabalovi, bohatému judskému chovateli ovcí, aby mu „připomněl“, že jeho muži poskytli Nabalovým pastevcům a střihačům ovcí ochranu a aby si jako odměnu za to vyžádal „něco z toho, co máš po ruce“. V Nabalově hněvivé reakci je patrné velké pohrdání, zároveň z ní je jasná podobnost mezi Davidovou družinou a jevem *Apiru*.

Ale Nabal se na Davidovy služebníky rozkřikl: Kdo je David? Kdo je to Jišajův syn? Dnes přibývá otroků, kteří se odtrhují od svých pánů. Mám snad vzít

svůj chléb, svou vodu a zvířata, která jsem porazil pro své stříhače, a dát je mužům, o nichž ani nevím, odkud jsou? (1. Samuelova 25,10–11)

Nábalova odpověď byla sice od srdce, ničeho jí však nedosáhl.

David svým mužům rozkázal: „Opásejte se každý mečem!“ Každý se tedy opásal mečem. I David se opásal mečem. Za Davidem vytáhlo na čtyři sta mužů a dvě stě jich zůstalo u výstroje. (1. Samuelova 25,13)

Podle Bible David získal svůj hold, Nábal padl mrtev k zemi a David si vyžádal jeho vdovu, krásnou Abígajil za další manželku. Tyto události se možná skutečně odehrály tak, jak se popisuje v Bibli nebo jen barvitě ilustrují dobře známé vztahy, které tehdy mezi vesnickou šlechtou a lupiči na jižní vysočině panovaly. Ať tak či tak je popsána situace zřejmá.

Podobně jasné je také to, že David sledoval širší zájmy. Nešlo mu jen o ojedinělé násilnosti a drancování. Po událostech v Keile jej místní obyvatelstvo vítalo jako ochránce a mstitele. Poté, co slavně zvítězil nad Amálekovi, nabídl velkou část získané kořisti všem starším, kteří mu na Judské vysočině pomáhali nebo mu poskytli útočiště (1. Samuelova 30,26–31).⁸ Není proto překvapující, že ti samí starší Davida o něco později na svém shromáždění v Hebronu prohlásili za judského „krále“. David se z bezvýznamného člověka a lupiče stal oblíbeným vůdcem řídice osídlených jižních hor. Avšak Hebron byl vždy jen druhým nejdůležitějším městem v Judsku. Není tedy divu, že biblický příběh pokračuje tím, že se David záhy zaměřil na získání Jeruzaléma, který byl klíčem k vládě nad celou jižní vysočinou.

Z lupiče vládcem

Již dříve se stávalo, že vůdce *Apiru* získal politickou moc. Amarnské dopisy obsahují mnoho náznaků, ze kterých vyplývá, že místní vládcí, obzvláště na vysočině, pravděpodobně pocházeli z *Apiru*. Ačkoli v Abdichibových dopisech se jméno *Apiru* objevuje hlavně v hněvivém spílání, je pravděpodobné, že pokud to sloužilo Abdichibovým zájmům, on sám s těmito skupinami proti nížinným městům spolupracoval. Není vyloučené, že sám Abdichiba byl původně *Apiru* a k moci se dostal z tohoto prostředí.

⁸ Původní text je zřejmě 1. Samuelova 30,26. Jak uvidíme v následující kapitole, seznam měst, který následuje, byl zřejmě přidán mnohem později, aby posloužil rozšířeným územním cílům judského království.

Zcela jistě k tomuto jevu docházelo v sousedních krajích. V severní části pohoří Libanon, blízko současné hranice mezi Libanonem a Sýrií, rozšířili dva vůdci, otec a syn jménem Abdi-aširta a Aziru, svůj vliv z malé zapadlé horské vesnice do horské oblasti na úpatí hor a posléze až do pobřežní nížiny v blízkosti pobřežního města Tripolis v severním Libanonu. Nejprve dobyli místní městský stát a potom obsadili egyptské správní centrum. Založili vlivný a rozlehlý stát Amurru, který zahrnoval jak pobřežní, tak horské oblasti. O několik generací později, ve 13. století př. n. l., byl tento stát natolik mocný, že změnil rovnováhu sil mezi egyptskou a chetitskou říší.

Jako další příklad, v bezprostřednější blízkosti Judska, můžeme uvést Labayu, vládce města Šekem na severní vysočině. Své intriky a manévry, se kterými začal na vysočině, nakonec rozšířil na velké části země, od Gezeru a Jeruzaléma na jihu až za Jizreelské údolí na severu. Amarnské dopisy popisují, jak se – možná ve spolupráci se skupinami *Apiru* – pokoušel rozšířit svou vládu do Jizreelského údolí a v této oblasti získat území městských států, včetně Megida. Jeho taktika však byla neúspěšná. Jeho sousedé, kteří sloužili Egyptu, jej považovali za zločince, zajali ho a zavraždili.

Politickou situaci na jižní vysočině mezi Abdichibovou vládou ve 14. století př. n. l. a Davidovými předpokládanými činy v 10. století př. n. l., tedy období celých čtyř set let, bohužel není možné zkoumat podrobně. Egyptských textů se dochovalo jen málo a jsou značně neúplné. V biblickém vyprávění se dozvídáme, že v době, kdy David dobyl Jeruzalém, vládl ve městě národ nazývaný Jebúsejci. Ani o nich a jejich době, ani o tom, jak se dostali k moci, nemáme žádné údaje, avšak z archeologických náznaků se zdá, že v Jeruzalémě přetrval běžný typ osídlení z amarnské doby.

Pozůstatky ze starší doby železné (konec 12. století př. n. l. až přibližně rok 900 př. n. l.) jsou v Jeruzalémě hojnější než pozůstatky z mladší doby bronzové, což pravděpodobně svědčí o postupném rozrůstání malé Abdichibovy vesnice. Archeologický výzkum na východním svahu Města Davidova, nad pramenem Gichon, odhalil systém kamenných teras, které pravděpodobně sloužily jako opěrný systém pevností nebo dokonce paláce. Nelze však určit, jestli byly postaveny za vlády Abdichibovy dynastie, nebo zda se objevili noví vůdci, kteří Abdichibovy dědice připravili o moc. Rovněž nevíme, jak spolu souvisejí vládci Jeruzaléma starší doby železné a biblický popis Jebúsejců.

Mimo Jeruzalém však rozhodně k velkým změnám nedošlo. Vysočina na jihu byla stále řídko osídlena, i když počet usedlických sídlišť mírně vzrůstal. Celkově však archeologický výzkum na jižní vysočině odhalil pozůstatky pouze asi dvaceti stálých sídlišť ze starší doby železné. Jejich obyvatelstvo lze odhadnout na několik tisíc lidí, k čemuž musíme připočítat skupiny potulných lupičů a velké skupiny pastevců.

Co můžeme usoudit o roli, kterou v této situaci sehrál David?

Tradiční banditství bylo provizorním způsobem života. Lupiči se málo zajímali o vnitřní napětí a nerovnosti ve společnosti. Někdy však rostoucí moc a podpora vůdců *Apiru* vedla k trvalé změně režimu. Někteří vlivní či úspěšní vůdci lupičů sami převzali očiž vlády nad vysočinou. Pokud jsme v biblickém líčení o tom, jak David smělym útokem dobyl Jeruzalém Jebú-sejců, schopni rozeznat historické jádro, můžeme zde také vysledovat známý průběh změny starověkého režimu. Význam Jeruzaléma po celá staletí nespočíval pouze v tom, že to byla nejvýznamnější pevnost jižní vysočiny. Byl to také formální střed a politické sídlo tradičního typu dimorfni společnosti, která zahrnovala celou oblast jižní vysočiny.

Je velmi obtížné najít souvislost mezi skrovným nárůstem stavební činnosti v Jeruzalémě starší doby železné a biblickými událostmi. Nemůžeme s jistotou určit, zda terasy a jiné stavby na východním svahu Města Davida měly sloužit jako opěrný systém pevnosti či nikoli.⁹ Nevíme ani, kdy přesně během prvních několika staletí doby železné byly tyto stavby postaveny. Víme pouze, že v jisté době uznali Davidovi přívrženci a následníci Jeruzalém za své hlavní město. Oficiální znaky Davidova nového režimu byly jisté skrovné. Obchody s horskými klany se uzavíraly na základě známostí a během přímých setkání. V době, kdy se David z občasného ochránce obyvatel jižní vysočiny stal stálym vůdcem, se nástrojem k udržení trvalé podpory obyvatel stalo vyprávění příběhů.

Stratigrafie hrdinských příběhů

Ačkoli se zdá, že demografické, společenské a politické reálie příběhů, které Davida líčí jako *Apiru*, odrážejí vzpomínky na rané období (pravděpodobně vzpomínky na skutečné reálie, či dokonce události 10. století př. n. l.), je zřejmé, že tyto příběhy v té době sepsány nebyly. Cyklus příběhů o Davidovi jako *Apiru* obsahuje některé značně důvěryhodné vzpomínky na to, jaké byly podmínky na vysočině na počátku Davidova působení. Pravděpodobně až do 8. století př. n. l., kdy se v Judsku objevují první známky rozšířené gramotnosti, byly tyto příběhy po dobu přibližně dvou staletí předávány ústně. Po dvě staletí byl David hrdinou historek a lidových příběhů, které oslavovaly jeho výjimečný životní příběh. Ústní podání je ovšem značně proměnlivé. Je zřejmé, že dnešní podoba těchto příběhů (tak jak jsou za-

⁹ Podrobnější informace o pozůstatcích starší doby železné v Jeruzalémě viz Přílohu 2.

členěny do souvislého příběhu o Davidově vzestupu a pak do rozsáhlejších deuteronomistických dějin) se od původní podoby příběhů značně liší. Během staletí zveličování a převypravování se zcela jistě některé prvky změnily, některé se vypustily a postupně se přidaly vrstvy politického a teologického komentáře, který vyjadřoval zájmy a realie vypravěčů.

Jakým způsobem můžeme začít oddělovat jednotlivé vrstvy? Americký biblista Stanley Isser se domnívá, že bychom se měli zaměřit na sám proces tvorby lidových příběhů. Tento biblista zkoumal vyprávění Davidova vzestupu a určil společná mytická témata, která vyprávění sdílí se zbojnickými příběhy a hrdinskými mýty v různých historických obdobích a různých částech světa. Obzvláštní pozornost v textu Davidova příběhu budí literární „fosílie“. Na různých místech byly do vyprávění zasazeny úryvky starověkých hrdinských příběhů. Tato zřejmá snaha sesbírat a začlenit do vyprávění všechny známé tradice dala vzniknout dvěma nejkostrbatějším oddílům v jinak dobře napsaném textu.

Posledním slovům umírajícího Davida, která se dost zvláště nacházejí uprostřed vyprávění o králových pozdějších letech panování, předchází a následuje řada barvitých, avšak téměř telegrafických shrnutí hrdinských činů (2. Samuelova 21,15–22; 23,8–39). Tyto hrdinské činy vykonali Davidovi stoupenci na samém počátku jeho působení, hlavně za válek s Pelištejci. Redaktor či redaktori, kteří sestavovali tyto oddíly, pravděpodobně shromáždili poznatky o hrdinských kouscích některých Davidových nejdůležitějších stoupenců. Tyto příhody však nezačlenili do volně plynoucího vyprávění. Jsou tak jakýmsi dodatkem, jenž obsahuje krátké shrnutí příhod, které ve své době musely být dobře známými lidovými příběhy.

Tu Jišbí Benób, který byl z rodu obrů, jehož dřevce vážily tři sta šekelů bronzu a jenž byl opásán novým mečem, prohlásil, že Davida zabije. Avšak Abíšaj, syn Serújin, mu přišel na pomoc a toho Pelištejce ubil k smrti. Davidovi mužové tehdy Davida zapřísáhli: „Víckrát se s námi do boje nevydávej, ať nezhasíš světlo Izraele!“ (2. Samuelova 21,16–17)

A opět se strhl boj v Gatú. Tam byl obrovitý muž, který měl šest prstů na ruce a šest prstů u nohou, celkem čtyřadvacet. Ten také pocházel z obrů. Tupil Izraele, a Jónatan, syn Šimeáje, bratra Davidova, ho ubil. (2. Samuelova 21,20–21)

... Jóseb Bašebet Tachkemónský, vůdce osádky. Ten s rozkoší vrhal oštěp; náraz jich proklál osm set. (2. Samuelova 23,8)

... Eleazar, syn Dóda, syna Achóchiova, jeden ze tří bohatýrů, kteří byli s Davidem, když dráždili Pelištejce a ti se tam shromáždili k boji; izraelští muži též přitáhli. Povstal a bil Pelištejce, až se mu ruka unavila a křečovitě svírala meč. Toho dne připravil Hospodin veliké vysvobození. (2. Samuelova 23,9–10)

... Šama, syn Ageův, Hararský. Pelištejci se shromáždili do houfu; byl tam díl pole plný čočky. Lid před Pelištejci utíkal. On se postavil doprostřed toho dílu, osvobodil jej a bil Pelištejce. Tak Hospodin připravil veliké vysvobození. (2. Samuelova 23,11–12)

Jiní tři ze třiceti vůdců sestoupili a přišli o žních k Davidovi do jeskyně Adu-lámu. Pelištejský houf ležel v dolině Refájců. David byl tehdy ve skalní skrýši, postavení Pelištejců bylo tenkrát u Betléma. Tu David zatoužil: „Kdo mi dá napít vody z betlémské studny, která je u brány?“ Ti tři bohatýři vtrhli do pelištejského tábora, načerpali vodu z betlémské studny, která je u brány, a přinesli ji Davidovi. On však nechtěl pít, nýbrž vykonal jí úlitbu Hospodinu. Řekl: „Hospodine, nechť jsem dalek toho, abych udělal něco takového. Což to není krev mužů, kteří šli s nasazením života?“ (2. Samuelova 23, 13–17)

Také Abíšaj, bratr Jóbův, syn Serújin, byl vůdce tří. I on zamával kopím a proklál jich na tři sta. Mezi těmi třemi byl nejproslulejší. (2. Samuelova 23,18)

Benajáš, syn Jójady, syna zdatného muže z Kabseelu, muže mnoha činů, ubil dva moábské reky a sestoupil a ubil v jámě lva; byl tehdy sníh. Ubil též Egyptana hrozného vzezření; Egyptan měl v ruce kopí. Sestoupil k němu s holí, vytrhl Egyptanovi kopí z ruky a jeho vlastním kopím jej zabil. (2. Samuelova 23, 20–21)

Žádný z těchto smělých činů se nezmiňuje v hlavní části Davidova příběhu. Stojí za povšimnutí, že se odehrávají v judských horách a jejich bezprostředním okolí, tedy ve stejné oblasti jako Davidovy zaznamenané činy. Těmto okrajovým příběhům však v podobě, v jaké jsou předloženy, chybí veškeré napětí a vyvolávají naopak řadu otázek. Proč musel Jóšeb Bašebet sám bojovat proti osmi stům bojovníků? Kde se odehrála bitva, ve které ruka Eleazara, syna Dóda, křečovitě svírala meč? Proč se Šama, syn Ageův, postavil do pole čočky? Jaké okolnosti (a význam) mělo, že Benajáš, syn Jójady, zabil „dva moábské reky“ „v jámě lva“ za dne, kdy napadl sníh, a Egyptana usmrtil jeho vlastním kopím?

Obsah těchto příběhů (i některé jejich detaily, jako například popis válečníka z dvanácti prsty na nohou a na rukou) je neobvyklý, zdá se však, že čtenářům měly pouze *připomenout* ony známé příběhy, jejichž detaily všichni dobře znali. Neměly být spolehlivým historickým líčením. Isser poukázal na to, že tyto literární pozůstatky zřejmě představují zlomky staršího souboru epických balad, které oslavovaly slavné skutky Davida a jeho mužů. Ačkoli tyto příběhy byly mezi Judejci oblíbené, nebyly do biblického vyprávění plně začleněny. To, že to jsou pouhá shrnutí příběhů, jasně svědčí o tom, že ti, kdo biblické vyprávění sestavovali, měli k dispozici celou řadu ústně předávaných příběhů, ze kterých si mohli při sepisování textu vybírat. Některé příběhy do textu zahrnuli celé, některé zkrátili a jiné pravděpodobně zcela zavrhl jako nevhodné. Jejich úkolem bylo příběhy sesbírat a upravit, rozhodně nešlo o přesné zaznamenání historických událostí.

Ještě jsme zde nehovořili o bezpochyby nejznámějším lidovém příběhu o Davidovi – o jeho zázračném vítězství nad pelištejským obrem Goliášem, jehož kopí mělo násadu, jež „byla jako tkalcovské vratidlo“ (1. Samuelova 17,7). Dnes můžeme jen stěží pomyslet na mladého Davida bez toho, aniž by se nám vybavil tento příběh. Tento čin je pravděpodobně v obecném povědomí nejznámější a mnoho čtenářů Bible jej považuje za skutečnou historickou událost. Avšak mezi stručnými příběhy, o kterých jsme právě mluvili, najdeme následující, překvapivou zprávu:

Když se znovu strhl boj s Pelištejci v Góbu, Elchánan, syn Jaare Oregíma Betlémského, ubil Goliáše Gatského. Násada jeho byla jako tkalcovské vratidlo. (2. Samuelova 21,19)

Kdo tedy zabil Goliáše? Jak ukážeme v jedné z následujících kapitol, příběh Davida a Goliáše v podobě, jaké ho známe, vykazuje jasný vliv mnohem pozdějších období. Avšak zde, v jednom ze zestručněných lidových příběhů (pravděpodobně se jedná o ranou vrstvu legendy) se dozvídáme o Elchánanově vítězství. Je možné, že tento příběh představuje ranou verzi jednoho z nejznámějších biblických vyprávění? Je jméno Elchánan jménem skutečného hrdiny, který porazil pelištejského obra, nebo, jak tvrdí někteří badatelé, původním jménem budoucího judského krále?

JMENNÝ REJSTRÍK

- Abdi-aširta, král 49
Abdichiba, jeruzalémský král 42–44, 48, 49,
57, 63
Abigajil 48
Abíjam 23, 90
Abijáš 186
Abišaj 52
Abnér 21, 119
Abraham 16
Abšalóm 15, 20, 81, 95
Adad-idri, damašský král 97
Ádonijáš 21
Agamemnon 25
Ageus 179
Aharoni, Jochanan 230, 231
Achab 23, 87
Achaz 23, 107, 111, 124, 129
Achazjáš 23, 92, 97, 214
Akíš, gatský král 47, 75, 99, 158
Albright, William Foxwell 234
Alexandr Veliký 181, 185, 206
Alláh 206
Amasjáš 23
Amel-marduk 22
Amenhotep III., faraon 42
Amenhotep IV. (Achnaton), faraon 42
Amnón 15, 20, 94
Amón 23, 151
Ámos 40, 138
Ása 23, 90
Aššurbanipal, asyrský král 137, 138, 158
Athrongaios 195
Atalja 22, 23, 90, 92
Augustin, církevní Otec 202
Avigad, Nahman 109
Aziru, král 49
Basslerová, Jouette 201
Bat-šeba 14, 92
Benajáš, syn Jójady 52
Biran, Abraham 213, 214
Broshi, Magen 114
Bunimovitz, Shlomo 90
Cantrellová, Deborah 137
Cooková, Gila 213
Cross, Frank Moore 174
Crowfoot, John Winter 217, 226
Darius, perský král 179
Daúd 206
David 11, 13, 16, 20, 24, 33, 40, 46, 48, 54, 57,
59, 71, 81, 87, 103, 116, 146, 149, 152, 154,
156, 187, 216
Davies, Philips 211
Dius, helénský historik 144
Domicián, římský císař 196
Donatello 18
Dothanová, Trude 158
Dryden, John 18
Duncan, Garrow 217
Eleazar, syn Dóda 52
Elchanán 53, 162
Esarhaddon, asyrský král 138, 158
Eshel, Hanan 9
Eucherius, církevní Otec 202
Eusebius 196
Ezechiel 176
Fisher, Clarence 226
Fitzgerald, Gerald M. 217

- Franklinová, Norma 226
 Flavius Josephus 144, 185, 195, 198
- Geary, Patrick 203
 Gidi, Yahalom 9
 Gitin, Seymour 158
 Glueck, Nelson 145, 228n
 Goliáš; Goliáš Gatský 11, 53, 161
 Guy, Philip Langstaffe Orde 222
 Gýgés, lýdský král 233
- Halpern, Baruch 94
 Hegesippos 196
 Herodes Veliký 143, 193, 197
 Hérodotos 162
 Herzog, Zeev 117, 230
 Hobsbawm, Eric 45
 Homér 12, 163
 Hood, Robin 33
- Chazael, vládce Aram-Damašku 40, 88, 97,
 99, 213
 Chíram z Týru 81, 129, 140, 144, 224
 Chizkijáš 23, 111, 113, 117, 119, 121, 122,
 124, 129, 150, 180, 187
 Chlodvík, francský král 17
- Ikausu 158
 Isser, Stanley 51, 53
 Íš-bošet 21, 61, 119
 Izajáš 138
- Jarobeám II. 134, 135, 165
 James, Jesse 33
 Jehú 98
 Jeremjáš 176
 Jišaj 16
 Jišbí Benón 51
 Jóab 95, 120
 Jóachaz 23, 99
 Jóaš 23, 40, 99, 143
 Jójakím 23
 Jójakín 23
 Jónatan 51
 Jóram 23, 90, 97, 214
 Jóšafat 23, 90
 Jóšeb Bašebet 52
 Jóšijáš 23, 151, 154, 166, 187
- Jótam 23
 Jozue 183
 Justinián 17
- Karel Veliký 17, 205
 Kenyonová, Kathleen 91, 217, 218
 Knauf, Axel 92
 Konrád II., římský císař 206
 Konstantín, císař 17
 královna ze Sáby 206
- Labayu 49, 63, 72
 Lederman, Zvi 90
 Lipschits, Oded 9, 178
 Luli, král 121
- Macalister, Robert Alexander Stewart 217,
 223
 Maeir, Aren 99
 Magen, Yitzak 185
 Mazar, Amihai 85
 Mazar, Benjamin 219
 McCarter, Kyle 20
 Mefibóšet 95
 Menache 144
 Menandros z Efezu, helénský historik 144
 Menaše 23, 130, 141, 149
 Mendels, Doron 144
 Mešulemet 142
 Michelangelo 18, 206
 Mikal 92, 93
 Minós 25
- Naaman, Nadav 97, 230
 Nábal 47
 Nátan 94
 Naveh, Joseph 214
 Nebukadněsar, babylónský král 23, 206
 Néko II., faraon 163
 Nimrod 206
 Noth, Martin 21
- Omrí 87, 97
- Pompeius, římský generál 194
 Pratico, Garry 229
 Psammték I., faraon 155, 162

- Ramesse III., faraon 157
 Ramesse IV., faraon 157
 Redford, Donald 9
 Rechabeám 23, 65, 67, 90, 224
 Reich, Ronnie 109, 219
 Rembrandt 60
 Resín, damašský král 144
 Römer, Thomas 9
 Rost, Leonhard 20, 21
 Rothenberg, Beno 228
 Rút 188
- Salmanassar III., asyrský král 88, 97, 98, 105, 108
 Samuel 14, 61
 Sancherib 23, 121, 122, 142
 Sargon II., asyrský král 108, 121, 137, 142
 Saul 14, 24, 33, 57, 59, 60, 76, 103
 Shiloh, Yigal 217, 218
 Shukron, Eli 109, 219
 Sidkijáš 23
 Smertenko, Yuri 9
 Steinerová, Margreet 91
 Sulejman Nádherný 17, 206, 216
- Šama, syn Ageův 52
 Šalomoun 13, 16, 24, 71, 87, 90, 94, 103, 117, 127, 138, 140, 143, 146, 152, 187, 216
 Šešonk I. faraon 65, 71
 Šimeón Makabejský 193
 Šimon bar Giora 196
 Šíšak, faraon 23, 65, 224
 Šuwardata, gatský král 43, 47
- Támar 94
 Théseus 25
 Thompson, Thomas 212
 Thukydidés 234
 Tiglat-pileser III. 107, 137, 142
 Titus, římský císař 196
 Torijanos, Pablo 197
- Urijáš 15, 93, 94
 Ussishkin, David 90, 91, 123, 180, 225, 231, 232
 Uzijáš 23, 113
- Verrocchio 18
 Vespasián, římský císař 195
 Villa, Pancho 33
 von Rad, Gerhard 21
- Warren, Charles 217, 218
 Weill, Raymond 217, 219
 Williamson, Hugh 181
 Woodhead, John 225
 Wojcik, Jan 202
- Yadin, Yigael 85, 222, 223, 224, 225, 226
- Zacharjáš 179
 Zertal, Adam 114
 Zerubábel 178

VĚCNÝ A MÍSTNÍ REJSTŘÍK

- Abdichibovo království 43
Adama 70
Adulám, jeskyně 33, 54
Aj 64
Ajalonské údolí 223
Amálekovci 59
amarnské dopisy 43, 48
Amónovci 59
Amunův chrám 224
Amurru, stát 49
Anglosasové 203
Apiru 44–50
Arabah 70
Arábie 15
arabské pouště 17
Arad 39, 231
Aram Damašek 84
Aramejci 225
Armageddon 170
asyrská nadvláda 105
asyrské a babylónské kroniky 23
asyrské prameny 41
asyrská říše 104, 167
Asyřané 88, 105, 185
Ašdód 40
Aškalón 40
Augustinovy výklady žalmů 202
Avaři 203
- babylónské prameny 22
babylónský exil 19, 175
Babylónané 183
Balkán 45
Beer Šeba 39, 90
Beeršebské údolí 36, 39, 42, 107
- Benjamínská vysočina 62, 86
Bét El 43, 108, 165
Bet-chóron 70
Betlém 20, 37, 75
Betsaida 95
Bét Šeán 74, 75
Bét-šemeš 39, 111
biblické komentáře 201
bitva u Karkaru 88
Brazílie 45
Británie 203
Britské ostrovy 17
- církevní Otcové 202
- Čína 45
- Dácie 203
Damašek 99
Dan 90
David a Šalomoun jako teologie 187
Davidova a Šalomounova tradice 192
Davidovo království 96
Davidův a Šalomounův vliv 191
davidovská dynastie 22, 103
Davidův Jeruzalém 43
dědic božího království 183
Dějiny Davidova vzestupu 20, 39
deuteronomistické dějiny 18, 19, 152
deuteronomistická verze 151
Dibon 88
Dolní Egypt 155
duální systém vládnutí 180
Dúr Šarrukín 105
Dvorské dějiny (Dějiny následnictví) 20, 81

dynastické dějiny Judska 119

Eben-Ezer 57

Egypt 25, 57, 72, 167

egyptská dynastie 155

Ekrón 40, 122, 158

Éla 11

el-Amarna 42

Ěn-gedí 38, 131

Ešjón Geber 228

Eštemoa 38

expanze Judska 160

Féničané 105

Frankové 203

Galie 203

Galilea 36

Galilejské jezero 36

Gat 40

Gáza 40

Geba 61, 75

Gešúr 95

Gezer 49, 63, 108, 130, 223

Gibeon 61, 64, 70

Gichon, pramen 43, 49, 109, 218, 220

Gilbóa, pohoří 74

Gileád 62, 63

Gótové203

Hagia Sofia, chrám 17

Har Megido

Hasmonejci (či Makabejci) 192, 193

Hebron 16, 24, 37, 39, 48, 112

helénistická království v Egyptě a Sýrii 173

hoplité 162, 163

Horní Egypt 155

Chasór 130, 222

Chirbet ed-Dawwara 64

Chirbet Qeila 46

Chizkijášovy reformy 165, 230, 231

Chrám, jeruzalémský 15, 103, 185

chrám v Bét Elu 118

Chránová hora v Jeruzalémě 91, 220

Ilias, epos 163

Illirikum 203

islám 206

Itálie 45

Izrael 88, 132

Izraelci 75

izraelské kmeny 15

izraelské království 19, 105, 137

Jábeš v Gileádu 61

Jatír 38

Jebúsejci 49, 50

Jeruzalém 15, 25, 37, 43, 49, 63, 72, 91, 107, 108, 130, 212

Jišajův kmen 17

Jizreel 225

Jizreelské údolí 36, 49, 62

Jordán 19, 62, 108, 195

Jordánské údolí 36

Jóšijášova smrt 173

Jóšijášův plán 168

Judejci 54

Judská poušť 36

Judská vysočina 36, 39, 57, 72

judské hory 52

judské království 44, 104

Judsko 12, 39, 42, 77, 88, 132, 167

Karmel 38, 47

Karnak 67, 74

Keila 46, 54

Kanaan 19, 45, 68, 74

Kenaanci 85

Keretejci 234

Kidrónské údolí 218

klínopisné tabulky 115

Kniha smlouvy 152

Kniha zákona 152

Korán 206

Kréta 157

kronika izraelského lidu 152

křesťanská tradice 17

Kýrův edikt; edikt krále Kýra 177, 180, 186

Lakiš 39, 111, 156, 212

legendy o Davidovi 78

Libanon, pohoří 49

Lýdie 162

legenda o Davidu a Šalomounovi 170

Lombardi 202

- Maďarsko 45
 Machanajim 61, 70
 Makabejci (či Hasmonejci) 192, 193
 Maon 38
 Masada 196
 Megido 25, 49, 63, 68, 130, 212, 222
 mesiášské vize 193
 mesianistické dědictví 169
 Město Davidovo 50
 mešita Al-Aksá 216
 Měšova stéla 88, 97, 225
 Mezopotámie 108
 Mexiko 45
 midrašim 198
 Mikmáš 61
 Miló 218
 minimalismus 211
 Mispa 61, 61
 Moabci 99
 Moesie 203
 Mojžišův zákon 154
 Mrtvé moře 36, 38, 70
- nárůst jeruzalémského obyvatelstva 114
 Negev 39
 Negevská vysočina 36, 70
 Nilská delta 155
 Nimrud 98, 105
 Ninive 105
- obchodování s koňmi 138
 oblast Mrtvého moře 131
 obnovený Jeruzalém 179
 olivový olej 115
 Omriřovci 88, 105, 134, 136, 225
 Omriřovské království 97
 Orontes, řeka 88
 ostrakon 163
- pád raného Izraele 57
 pád Samaří 108
 palácové civilizace 25
 Panonie 203
 pečetidla 111
 Peletejci 234
 Pelištejci 11, 20, 25, 33, 46, 51, 57, 59, 74, 75,
 85, 119, 156
 pelištejští vůdcové 233
- Peniel 70
 Peršané 173
 pevnost Salmanassar 137
 pobřeží Skandinávie 17
 prorocká obroda 175
 protiasyrská povstání 155
 provincie Jehud 237
 přetváření Davidova a Šalomounova příběhu
 167
- Ráma 61
 Ramallah 64
 reliéf z Karnaku 73
 rod Benjamin 57, 61
- řecký kulturní vliv 233
- Sába 140
 Sádokovci 192
 Samaří 86, 92, 105, 183, 212, 225
 Samařská vysočina 36, 185
 samařský chrám 185
 Samerina 108
 Sancheribův hranol 122
 Semárajim 70
 sepsání deuteronomistických dějin 211
 Septuaginta 192
 severní království 23, 105
 viz též izraelské království
- Síkila 157
 severní vysočina 62
 Semárajim 70
 Sıklag 54
 Skalní dóm 216
 Sóko 112
 spojené království 121
 stavba Chrámu 169
 stéla z Tel Danu 211, 213, 214, 225
 strhávání svatyní 230
 strom Jišajův 206
 Středozemní moře 36, 70
 Sukót 70
 Svitky od Mrtvého moře 194
 syn Davidův 198
 Sýrie 49, 88
- Šalomounovy skutky 20
 Šefela 36, 40, 90, 107, 111, 156

Šekem 62, 63
 Šémova pečeť 105
 Šerdani 157
 šestikomorové brány 131
 Šílo 64
 Šíloašský tunel 111
 Šosu 43, 44

Taanach 68
 Talmud 202
 tavení mědi 228
 Tel Aviv 85
 Tel Amarna 63
 Tel Beer Šeba 118
 Tel Bét Mirsím 111
 Tel Dan 213
 Tel el-Kheleifeh 228
 Tel en-Nasbe 178
 Tel Hadar 68
 Tel Kinneret 68
 Tel Masos 68, 70
 Tel Mikne 158
 Tel Qasile 85
 Tel Rehov 68
 Timnské údolí 228

Tóra 19, 201
 tradice islámu 17
 Tripolis 49

Vandalové 203
 verze knih Paralipomenon 181
 vliv Babylónie 155
 vykladači zákona 201
 vykopávky v Městě Davidově 217

Warrenova štola 84, 219

Zákon Šalomounův 197
 zdroj mědi 145
 země Benjamín 62
 země Šaalím 61
 země Šališa 61
 země Súf 61
 Zif 38, 112
 zničení Chrámu 196
 zničení judského království 170
 zpuštění Jeruzaléma 173

Žalmy Šalomounovy 194

EDICE TEOLOGIE

Israel Finkelstein
Neil Asher Silberman
David a Šalomoun

*Počátky mesianismu
ve světle moderní
archeologie*

Z anglického originálu David and Salomon,
In Search of the Bible's Sacred Kings
and the Roots of the Western Tradition,
vydaného nakladatelstvím The Free Press, A Division
of Simon & Schuster, Inc., přeložila Marie Čapková
Odborně recenzoval Filip Čapek, ThD.

Typografie Zbyněk Kočvar

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2010 jako svou 917. publikaci
Vydání první. AA 14,81. Stran 272
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskla tiskárna Finidr, spol. s r. o.
Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-016-9